

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET YÜKSEK LİSANS PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SOSYAL HİZMET VE BAZI SOSYAL BİLİM ALANLARINDA
MANEVİYAT ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARIN
KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ**

Büşra Betül GÜMÜŞ

Tez Danışmanı

Dr.Öğr.Üyesi Abdulhakim BEKİ

İSTANBUL-2020

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

SOSYAL HİZMET ANABİLİM DALI
SOSYAL HİZMET YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**SOSYAL HİZMET VE BAZI SOSYAL BİLİM ALANLARINDA
MANEVİYAT ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARIN
KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ**

Büşra Betül GÜMÜŞ

Tez Danışmanı

Dr.Öğr.Üyesi Abdulkakim BEKİ

İSTANBUL-2020

ÖZET

SOSYAL HİZMET VE BAZI SOSYAL BİLİM ALANLARINDA MANEVİYAT ÜZERİNE YAPILAN ÇALIŞMALARIN KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ

Araştırma, sosyal hizmet ve maneviyat alanında yapılan 5 lisansüstü tez ve 12 makale ile ilahiyat, hemşirelik, psikoloji, sosyoloji ve maneviyat alanında yapılan 29 lisansüstü tez olmak üzere toplam 46 çalışmanın incelenmesi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma, sosyal hizmet, ilahiyat, hemşirelik, psikoloji ve sosyoloji ile maneviyat konularını içeren ilgili alan yazında yapılan çalışmaların incelenerek ortaya çıkartılması amacıyla gerçekleştirilmiştir. Maneviyat alanında çalışmalar gerçekleştirilen bu alanlarda benzerlikler veya farklılıklara değinmek, çalışma gerçekleştirme sayılarını ve içeriklerini değerlendirmek amaçları ile karşılaştırılmalı analiz yapılmıştır.

Araştırma, nitel araştırma yöntemlerinden içerik analizi yolu ile gerçekleştirilmiştir. Çalışmalara 2000-2020 yılları arasında ulusal tez merkezinden erişimine izin verilen lisansüstü tezler ve Ulakbim, Dergipark, TR dizin sistemlerinden, üniversitelerin sosyal ve sağlık bilim enstitüsü dergilerinden ve açık sistem tez indirme sistemlerinden ve Google akademikten yararlanılarak makalelerin taranması sonucu ulaşılmıştır. Araştırmada veri analizi için MAXQDA 11.0 nitel veri analizi programı kullanılmıştır. Programın içerisinde yer alan kelime bulutu ile kelimeler analiz edilmiş, alan ve konu ile ilgili olan en sık kullanılan 15 kelime ile sık kullanılan kavramlar tablosu elde edilmiştir. Diğer tablolardaki bilgilere veriler incelenerek ulaşılmıştır. Çalışmada ortaya koyulan tablolar ise Power BI uygulamasının verileri bağlama, dönüştürme ve görselleştirme özelliğinden yararlanılıp elde edilmiştir.

Araştırmanın sonucunda; sosyal hizmet ve maneviyat alanında makaleler ve lisansüstü tezler ile ilahiyat, hemşirelik, psikoloji ve sosyoloji alanındaki lisansüstü tezlerde sık kullanılan kavramlar arasındaki farklılığı kelime sayısı ve kullanım oranı oluşturduğu görülmüştür. Sosyal hizmet, ilahiyat, hemşirelik, psikoloji, sosyoloji ve maneviyat alanlarında değinilen konularda ise maneviyat, manevi yaşam, manevi destek, manevi bakım, manevi danışmanlık bütün alanlarda aktif olarak konumlandığı ve çalışma gerçekleştirilen her alanda maneviyatın mikro, mezo ve makro düzeyde olumlu etkilerinin gözlemlendiği, önemli konumda olduğu sonucuna varılmıştır.

ABSTRACT

A COMPARATIVE ANALYSIS OF STUDIES ON SPIRITUALITY IN SOCIAL WORK AND SOME SOCIAL SCIENCE FIELDS

The research was carried out with the study of 46 studies, including 5 postgraduate theses and 12 articles in the field of social work and spirituality, and 29 postgraduate theses in the field of theology, nursing, psychology, sociology and spirituality. The research was carried out in order to reveal the studies in the related literature, which include social work, theology, nursing, psychology and sociology, and spirituality. A comparative analysis was carried out in order to address the similarities or differences in these areas where the studies were carried out in the field of spirituality, to evaluate the number and contents of the study.

The research was conducted through content analysis, which is one of the qualitative research methods. The studies have been reached by scanning articles by using postgraduate theses and Ulakbim, Dergipark, TR index systems, universities' social and health science institute magazines and open system thesis download systems and Google academy between 2000-2020. In the research, MAXQDA 11.0 qualitative data analysis program was used for data analysis. The words were analyzed with the word cloud included in the program, and the 15 most frequently used words related to the field and the subject and a frequently used concepts table were obtained. The information in other tables was obtained by examining the data. The tables presented in the study were obtained by using the Power BI application's data binding, conversion and visualization features.

As a result of the research; It was observed that the difference between the articles and postgraduate theses in the field of social work and spirituality and postgraduate theses in the field of theology, nursing, psychology and sociology are the number of words and the rate of use. In the fields addressed in the fields of social work, theology, nursing, psychology, sociology and spirituality, spirituality, spiritual life, spiritual support, spiritual care, spiritual counseling are actively positioned in all areas, and positive effects of spirituality at all areas of study are observed, It was concluded that it was in an important position.

TEŞEKKÜR

Tezimin her aşamasında desteklerini esirgemeyen, her ihtiyacım olduğunda bilgi ve deneyimlerini benden eksik etmeyen tez danıŐmanım Dr. Öğr. Üyesi Abdulhakim BEKİ'ye sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÇalıŐmam süresince yanımda olan, maddi ve manevi desteklerini sunan ve bana olan inancını hiç kaybetmeyen çok değerli eŐime ve başta babam olmak üzere aileme tüm içtenliğimle teşekkür ederim.

BEYAN FORMU

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, tarafımdan üretildiğini ve Üsküdar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzuna göre yazıldığını beyan ederim.

12./08/2020

Büşra Betül Gümüş

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
TEŞEKKÜR	iii
BEYAN FORMU	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar DİZİNİ	vii
KISALTMALAR DİZİNİ	viii
1.GİRİŞ	1
1.1.Araştırmanın Konusu	3
1.2.Araştırmanın Problemi	4
1.3.Araştırmanın Amacı	4
1.4.Araştırmanın Önemi	5
1.5.Literatür Özeti	6
2.GENEL BİLGİLER	8
2.1.Sosyal Hizmet Kavramı	8
2.1.1.Sosyal Hizmetin Tarihçesi.....	9
2.1.2.Sosyal Hizmetin Amaçları, İşlevleri ve Etik Değerleri	11
2.1.3.Sosyal Hizmet Kuramları/Yaklaşımları.....	14
2.1.4.Sosyal Hizmet Uzmanı/Sosyal Çalışmacı	16
2.1.5.Müracaatçı ve Müracaatçı Sistemi	17
2.1.6.Sosyal Hizmetin Çalışma Alanları	18
2.2.Maneviyat Kavramı	20
2.2.1.Din Kavramı	21
2.2.2.Maneviyat ve Din Kavramı	23
2.3.Maneviyat ve Sosyal Hizmet.....	26
2.3.1.Manevi Sosyal Hizmet Kavramı.....	27
2.3.2.Manevi Sosyal Hizmete Kuramsal Yaklaşımlar.....	29
2.3.3.Manevi Destek, Manevi Bakım ve Manevi Danışmanlık Kavramları	30
2.3.4.Sosyal Hizmette Manevi Destek ile İlgili Hukuki Dayanaklar	32
3.GEREÇ VE YÖNTEM	34
3.1.Araştırmanın Yöntemi.....	34

3.2.Araştırmanın Evren ve Örneklemi.....	34
3.3.Verİ Toplama Araçları	34
3.4.Verİ Analizi	35
4.ARAŞTIRMADA KULLANILAN BAZI ÇALIŞMALARIN KISA ÖZETİ.....	36
4.1.Sosyal Hizmet ve Maneviyat Alanındaki Bazı Çalışmaların Kısa Özeti	36
4.2. İlahiyat, Hemşirelik, Psikoloji, Sosyoloji ve Maneviyat Alanındaki Bazı Çalışmaların Kısa Özeti	39
5.BULGULAR.....	44
5.1.Sosyal Hizmet ve Maneviyat ile İlgili Makalelerin ve Lisansüstü Tezlerin Tabloları	44
5.2.İlahiyat, Hemşirelik, Psikoloji ve Sosyoloji Alanlarında Maneviyat ile İlgili Lisansüstü Tezlerin Tabloları	50
6.TARTIŞMA.....	57
7.SONUÇ VE ÖNERİLER.....	61
7.1.Sonuç	61
7.2.Öneriler.....	64
KAYNAKLAR	65

TABLolar DİZİNİ

Sayfa

Tablo 1: Makalelerin ve lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı.....	44
Tablo 2: Makalelerin ve lisansüstü tezlerin araştırma yöntemlerine göre dağılımı.....	45
Tablo 3: Makalelerin ve lisansüstü tezlerin araştırma türlerine göre dağılımı.....	45
Tablo 4: Makalelerin ve lisansüstü tezlerin veri toplama yöntemleri.....	46
Tablo 5: Nicel yöntem ile gerçekleştirilen çalışmaların katılımcıları.....	46
Tablo 6: Makalelerin yazar sayıları.....	47
Tablo 7: Makalelerde sık kullanılan kavramlar.....	48
Tablo 8: Lisansüstü tezlerde sık kullanılan kavramlar.....	49
Tablo 9: İlahiyat, Hemşirelik, Psikoloji ve Sosyoloji alanında yazılan lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı.....	50
Tablo 10: İlahiyat, Hemşirelik, Psikoloji ve Sosyoloji alanında yazılan lisansüstü tezlerin araştırma yöntemlerine göre dağılımı.....	51
Tablo 11: İlahiyat, Hemşirelik, Psikoloji ve Sosyoloji alanında yazılan lisansüstü tezlerin araştırma türlerine göre dağılımı.....	51
Tablo 12: İlahiyat, Hemşirelik, Psikoloji ve Sosyoloji alanında yazılan lisansüstü tezlerin veri toplama yöntemleri.....	52
Tablo 13: Nicel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiş İlahiyat, Hemşirelik, Psikoloji ve Sosyoloji alanındaki lisansüstü tezlerin katılımcıları.....	53
Tablo 14: İlahiyat, Hemşirelik, Psikoloji ve Sosyoloji alanındaki lisansüstü tezlerde sık kullanılan kavramlar.....	54
Tablo 15: Sosyal Hizmet, İlahiyat, Hemşirelik, Psikoloji, Sosyoloji ve Maneviyat Alanlarında Yapılan Çalışmalarda Değınilen Kavramlar ile İlgili Karşılaştırmalar.....	55

KISALTMALAR DİZİNİ

ASPB: Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı

ASSW: Avustralya Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği

CSWE: Sosyal Hizmet Eğitim Konseyi

IASSW: Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği

IFSW: Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu

NASW: Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği

1.GİRİŞ

Sosyal hizmet, birey, grup veya toplum bazında çalışmalar gerçekleştiren, her çalışma grubu için birçok amaç ve işlevler üstlenen, ana amacı ise insan haklarını ve sosyal adaleti sağlayarak, toplumdaki her bireyin problemlerle başa çıkmasını artırmak ve sürdürmek, aynı zamanda sosyal refahını sağlamak olan çalışma ve uygulamalar bütünüdür. Gerek bireyin bütüncül iyiliğini sağlamak amacıyla kaynaklara ulaşmasını sağlamak, gerekse toplumun refahı için kaynaklar oluşturmak sosyal hizmetin başlıca görevlerindedir.

Altındağ'a göre; insanların sorun çözme ve baş etme kapasitelerini geliştirmek, insanları ihtiyaç duydukları kaynak ve hizmetlere ulaştırmaya çalışmak, ihtiyaç duyulan sistemlerin adil bir şekilde çalışmalarını sağlamak, insanların toplum içindeki etkinliklerini artırmak, insanların kendi yaşamları üzerinde söz sahibi olmalarını sağlamak, insanların içindeki gücü ortaya çıkarmak ve insanları üretken hale getirmek, insanların yaşam koşullarını geliştirmek, yaşam kalitelerini yükseltmek, müracaatçı gruplarının gelişimlerini engelleyen toplumsal koşulları değiştirmek, toplum içindeki gelir adaletsizliğini engelleme adına çalışmalarda bulunmak da sosyal hizmet mesleki disiplinin ana amaçlarındandır (Altındağ, 2011).

Sosyal hizmet bilimi, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Adalet Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı gibi devletin birçok kolunda ve aynı zamanda Sivil Toplum Örgütlerinde çalışmalar gerçekleştirerek, hemen her kesime hitap etmektedir. Genel itibari ile daha çok dezavantajlı gruplarla çalışıldığı düşünülen sosyal hizmet mesleki disiplini gerek sosyal politikalar ile gerekse sosyal devlet algısı ile tüm toplumla ilgili çalışmalar gerçekleştirmektedir. Mesleki bir sorumluluk olarak, gereksinim içinde olan bireylerin refah ve iyilik hallerini yakından etkileyen sosyal politikaların oluşturulmasına katkıda bulunmuştur. Sosyal hizmet uzmanları, eğiticilik, organizatörlük, arabuluculuk, savunuculuk gibi rollerinin gereği olarak yardıma ihtiyaç duyan kimselerin sosyal işlevselliklerini başarıyla yerine getirebilmelerine yönelik mesleki uygulamalarda bulunmaktadırlar. Sosyal hizmet uzmanları bu rollerini yerine getirirken sosyal politika disiplininin konusu içinde yer alan bilgi ve kavram kümelerinden önemli ölçüde yararlanmaktadırlar (Danış, 2007).

Sosyal hizmet bilimi uygulamaları, sosyal hizmet eğitimi görmüş kimseler olan sosyal hizmet uzmanları/sosyal çalışmacılar tarafından gerçekleştirilmektedir. Sosyal hizmet uzmanları/sosyal çalışmacılara herhangi bir konuda yardım almak amaçlı başvuruda bulunan kimseler müracaatçı olarak isimlendirilmektedir. Müracaatçıların başvuruda bulunduğu konu ne olursa olsun sosyal hizmet uzmanı/sosyal çalışmacı öncelikle onun sosyal refahını sağlamak ve sürdürmek durumundadır. Müracaatçının sosyal refahı ise bütüncül iyiliği ile sağlanmaktadır. Bütüncül iyilik kavramı; bireyin, grubun ya da toplumun biyo-psiko-sosyal yani biyolojik, psikolojik ve sosyal yönden, aynı zamanda manevi yönden de iyilik halini ifade etmektedir. Sosyal hizmet bilimi müracaat eden bireyi birçok yönü ile ele alıp bireyi iyi yapan tüm değerlere yer verdiği için diğer bilimlerden ayrı konumlanmaktadır. Bu nedenle sosyal hizmet bilimi farklı alanlarda çalışmakta ve işlevlerini sürdürmektedir. Bireyin ya da müracaatçı grubun sadece biyolojik ya da sosyal iyiliğinin sağlanması yeterli değildir. Sosyal refah kavramının oluşabilmesi ve sürdürülebilmesi için bireyin tüm yönleri ile iyi olması gerekmektedir.

Maneviyat kavramı, ulusal ve uluslararası düzeyde din ve maneviyat kavramının oluşturduğu ikilem ve tartışmalar nedeniyle tam tanım ortaya koyulamamıştır. Birçok tartışmayla birlikte genel anlamda bir tanım ortaya koymak gerekirse; maneviyat genel itibari ile bireyin inançlarını, fikirlerini, değerlerini, yaşam şeklini yani ruhunu ifade etmektedir. Fakat tanımı ile ilgili tartışmalar ulusal ve uluslararası düzeyde devam etmektedir.

Manevi sosyal hizmet, bireyin kaynakları içerisinde yer alan manevi yönünü yani maneviyatını ön planda tutarak, sorunlarla baş etmesine ve baş etme kapasitesinin artırmasına destek olmak amaçlı gerçekleştirilen çalışmalardır. Bireyin ya da müracaatçı grubun, inancının, değerlerinin ya da fikirlerinin ön planda olduğu uygulamalardır. Sosyal hizmet biliminde her uygulama veya çalışmada ön planda olan bireyin güçlü kaynakları, maneviyatı da içine alan önemli adımlardır. Bireyin maneviyatı bireyi ayakta tutan, yarınına katkılar sağlayan kimi insanda din ile ilişkili kimi insanda din ile ilişkili konumda olmayan ama her insanda varlığını gösteren bir kavramdır. Bu nedenle sosyal hizmet bilimi için de önemli konumdadır.

Sosyal hizmet aynı zamanda multidisipliner bir yapıya sahip bir mesleki disiplindir. Birçok bilim dalı ile iç içe konumda, onlardan yararlanmakta ve onlara yarar sağlamaktadır. Gerçekleştirilen uygulamalarda diğer bilim dallarından destek alarak ilerlemektedir. Bireyin bütüncül iyiliğini gerek sağlık alanından gerek psikoloji alanından gerekse sosyoloji alanından yararlanarak sağlamaktadır.

Araştırmada sosyal hizmet ve maneviyat çerçevesinde ortaya koyulan lisansüstü tezler ve makalelere yer verilmiştir. Yazılma yıllarından, araştırma yöntemlerine ve türlerine, veri toplama yöntemlerine, nicel yöntem ile gerçekleştirilen çalışmaların katılımcılarına, makalelerin yazar sayılarına ve sık kullanılan kavramlara yer verilmiştir.

Lisansüstü tezler ve makalelerin sık kullanılan kavramları ayrı değerlendirilmiş ve karşılaştırma yapılmıştır. Ayrıca maneviyatın önemli olduğu ve sosyal hizmet mesleki disiplini ile ilişki konumda olan ilahiyat, hemşirelik, psikoloji ve sosyoloji alanlarında gerçekleştirilen çalışmalara yer verilmiş, yazılım yılları, araştırma yöntem ve türleri, veri toplama yöntemleri, nicel yöntem ile gerçekleştirilen çalışmaları katılımcıları ve sık kullanılan kavramları ortaya koyulmuştur. Sosyal hizmet ve maneviyat, ilahiyat, hemşirelik, psikoloji ve sosyoloji ve maneviyat çalışmaları karşılaştırılmış, farklılıklar ve ortak yönler ortaya koyulmuştur.

Toplamda 2000 ve 2020 yılları arasında sosyal hizmet ve maneviyat alanında 5 lisansüstü tez ve 12 makale, ilahiyat, hemşirelik, psikoloji, sosyoloji ve maneviyat alanında ise 29 lisansüstü tez olmak üzere 46 çalışma üzerinden değerlendirmeler yapılmıştır, elde edilen veriler üzerinden tartışma, sonuç ve öneriler oluşturulmuştur.

1.1.Araştırmanın Konusu

Araştırmada ortaya koyulan konu bireyin bütüncül iyiliği için önemli planda olan manevi iyilik üzerinedir. Manevi iyi oluş, hayat memnuniyeti, umut düzeyi gibi değişkenlerle yakından ilişkili olan ve bireyin psikolojik iyi oluşunu ve sorunlara karşı psikolojik dayanıklılığını arttıracığı ortaya koyulan bir kavramdır (Boyalı, 2019). Sosyal hizmet alanında bireyin ya da müracaatçı grubun biyo-psiko-sosyal yönü ön planda iken manevi yönünü incelemek hala geri planda kalmaktadır. 1983 yılından beri sosyal hizmet tanımında yer alan manevi iyilik konusu, çalışmaların ve araştırmaların

da az olmasının da gösterdiği üzere uygulamalarda yerini alamamıştır. Bireyin kendine ait kaynakların da değerlendirildiği ve o kaynaklarla adım atıldığı birçok uygulama yapıldığı bu alanda, bireyin manevi kaynakları önemli konumdadır. Değerlendirmeler içerisinde yer almalı ve destek unsur olarak kullanılmalıdır. Bu nedenle bu araştırmada maneviyat kavramına değinilmiş, yapılan çalışmalar ortaya koyulmuş, çalışmalara katkıda bulunulmak amaçlanmıştır.

1.2.Araştırmanın Problemi

Maneviyat ve sosyal hizmet, sosyal hizmet bilimi içinde varlığını sürdüren ancak tartışmalar nedeniyle ortaya çıkması zaman alan bir kavram, uygulama alanıdır. Araştırmada değerlendirilen yıllar olan 2000-2020 yılları arasında, 2008 yılında ilk çalışma ile başlamış ve 2020 yılına kadar lisansüstü tezler ve makale çalışmaları anlamında 17 çalışma yer almaktadır. Araştırılan 20 yıl içerisinde sayıca az çalışma olmasında, sosyal hizmet biliminin de ulusal düzeyde var olmasının ve uygulanmasının uluslararası düzeye göre daha geç olması, çalışmaların ve eğitimin daha geç oluşmuş olmasının da etkisi söz konusudur. Maneviyat kavramının sosyal hizmet biliminde kabul sürecinin de uzun olması ayrıca etkenlerdendir. Bu nedenle araştırmanın problemini; sosyal hizmet biliminin ana amacı olan mikro, mezzo ve makro düzeyde bütüncül iyilik kavramının içerisinde manevi iyiliğin geri planda olması oluşturmaktadır.

1.3.Araştırmanın Amacı

Araştırma, sosyal hizmet, ilahiyat, hemşirelik, psikoloji ve sosyoloji ile maneviyat konularını içeren ilgili alan yazında yapılan çalışmaların incelenerek ortaya çıkartılması amacıyla gerçekleştirilmiştir. Maneviyat alanında çalışmalar gerçekleştirilen bu alanlarda benzerlikler veya farklılıklara değinmek, çalışma gerçekleştirme sayılarını ve içeriklerini değerlendirmek amaçları ile karşılaştırılmalı analiz yapılmıştır. Betimleyici bir yaklaşım izlenmiştir. Betimleyici yaklaşım verilen bir durumu aydınlatmak, değerlendirmeler yapmak ve olaylar arasında olası ilişkileri ortaya çıkarmak için yürütülür. Bu tür araştırmalarda asıl amaç incelenen durumu etraflıca tanımlamak ve açıklamaktır. Bu araştırmalarda incelenen olayın özellikleri, şartları

bozulmadan, inceleme yapılan ortamda herhangi bir değişiklik yapmadan yürütüldüğü için araştırmacılar tarafından genelde tercih edilmektedir (Coşkun ve ark, 2010: s.322).

Araştırmanın amacı doğrultusunda řu sorulara cevap aranmaktadır:

- Sosyal hizmet, ilahiyat, hemşirelik, psikoloji, sosyoloji ve maneviyat alanında gerçekleştirilen çalışmaların yıl dağılımları nasıldır?
- Sosyal hizmet, ilahiyat, hemşirelik, psikoloji, sosyoloji ve maneviyat alanında gerçekleştirilen çalışmaların araştırma yöntemleri ve türlerinde hangi yöntem ve türler ağırlıktadır?
- Sosyal hizmet, ilahiyat, hemşirelik, psikoloji, sosyoloji ve maneviyat alanında gerçekleştirilen çalışmaların veri toplama yöntemlerinde farklılaşmalar söz konusu mudur?
- Sosyal hizmet, ilahiyat, hemşirelik, psikoloji, sosyoloji ve maneviyat alanında gerçekleştirilen çalışmaların nicel yöntem ile gerçekleştirilen çalışmaların katılımcılarında farklılık gözlemlenmekte midir?
- Sosyal hizmet, ilahiyat, hemşirelik, psikoloji, sosyoloji ve maneviyat alanında gerçekleştirilen çalışmalarda hangi konular üzerinde daha çok yoğunluk söz konusudur?

1.4.Araştırmanın Önemi

Maneviyat kavramı başta sosyal hizmet biliminde olmak üzere ilahiyat, hemşirelik, psikoloji ve sosyoloji için de önemli bir kavramdır. Fakat tanımında sorunlar yaşanması, uygulama alanlarında tam yerleşmiş konumda olmaması ve aynı zamanda kavramla ilgili çok fazla çalışma bulunmaması nedeniyle de geri planda kalmaktadır. Araştırma son 20 yılda maneviyat, manevi destek, manevi bakım ve manevi danışmanlık üzerine ortaya koyulan çalışmalarla gerçekleşmekte, başta manevi sosyal hizmet olmak üzere diğer bilim dallarındaki önemini ortaya koymakta ve bu nedenle önemli konumdadır.

1.5.Literatür Özeti

Sosyal hizmet alanında maneviyat kavramı çerçevesinde gerçekleşmeyen ancak içerik analizi yoluyla ortaya koyulan çalışmalar söz konusudur. Bu çalışmalar içinde; Zengin ve Çalış'ın 2017 yılında gerçekleştirdiği 'Türkiye'de Sosyal Hizmet Araştırması: Son 10 Yılda Sosyal Hizmet Anabilim Dallarında Yazılan Tezler Üzerine Bir İnceleme' isimli çalışması örnek olarak verilebilir. Çalışmada Türkiye'de son 10 yılda sosyal hizmet anabilim dallarında yazılan lisansüstü tezler; yazıldıkları yıllara, üniversitelere, yöntemlerine ve araştırma türlerine göre dağılımına, sık kullanılan kelimelere çalışmada yer verilmiştir. Araştırma sonucunda; saha çalışmalarında gerek nicelik gerekse nitelik açısından kayda değer bir gelişme olduğu görülmeyle birlikte değişen şartlara göre daha özel alanlara yönelerek sosyal hizmet anabilim dallarında yazılan lisansüstü tezlerin müdahale araştırmalarına daha çok ağırlık vermesi ve güncel sosyal sorunları konu edinmesi bu alandaki en temel ihtiyaçlar olduğu ortaya konulmuştur (Zengin ve Çalış, 2017).

İlahiyat alanında maneviyat kavramı çerçevesinde gerçekleşmeyen ancak içerik analizi yoluyla ortaya koyulan çalışmalar söz konusudur. Bunlardan birisi; Akyüz tarafından 2014 yılında gerçekleştirilen 'Türkiye'de Gençlik, Din ve Değerler Konusunda Yapılan Ampirik Araştırmaların Yöntem ve İçerik Analizi' konulu çalışmasıdır. Çalışmada Türkiye'de gençlik din ve değerler konusunda yapılan ampirik çalışmaları yöntem ve içerik açısından incelemelere yer verilmiştir. Araştırma sonucunda; saha çalışmalarında gerek nicelik gerekse nitelik açısından kayda değer bir gelişme olduğu görülmeyle birlikte değişen şartlara göre daha özel alanlara yönelerek derinlemesine araştırmalara ve örneklem gruplarının çeşitlendirilmesine ihtiyaç duyulduğu ortaya konulmuştur (Akyüz, 2014).

Hemşirelik alanında maneviyat kavramı çerçevesinde gerçekleşmeyen ancak içerik analizi yoluyla ortaya koyulan çalışmalar söz konusudur. Bunlardan Çam ve arkadaşları tarafından 2016 yılında gerçekleştirilen 'Türkiye'de Hemşirelikte Nitel Araştırmaların Durumu' konulu çalışma örnek olarak verilebilir. Herhangi bir yıl sınırlaması yapılmadan ulusal ve uluslararası düzeyde 94 çalışmanın, araştırma türlerine, analiz yöntemlerine, yazılım yıllarına, anabilim dallarına, örneklem özelliklerine ve inceledikleri konulara göre dağılım üzerinden değerlendirmeler

gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda; araştırmacıların daha çok fenomenolojik deseni kullandığı ve uluslararası yayını tercih ettikleri ortaya koyulmuştur (Çam ve ark, 2016).

Psikoloji alanında maneviyat kavramı çerçevesinde gerçekleşmeyen ancak içerik analizi yoluyla ortaya koyulan çalışmalar söz konusudur. Bunlardan; Erkmen ve Esen'in 2012 yılında gerçekleştirdiği 'Psikolojik Sermaye Konusunda 2003-2011 Yıllarında Çalışmaların Kategorik Olarak İncelenmesi' konu çalışması örnek verilebilir. Toplamda 49 çalışma üzerinden içerik analizi ile yayınların yıllara, ülkelere, sektörlere, örnekleme, kullanılan analiz türüne, kullanılan ölçek türüne ve psikolojik sermaye ile ilişkili değişkenlere göre sınıflandırılması değerlendirmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırma sonucunda; psikolojik sermayenin önümüzdeki yıllarda daha çok araştırılacak, hem örgütsel davranış hem de diğer disiplinlerdeki kavramlarla birlikte ele alınabilecek, birçok sektörde ve birçok analiz yöntemleri ile ölçülebilecek bir kavram olduğu ortaya koyulmuştur (Erkmen ve Esen, 2012).

Sosyoloji alanında maneviyat kavramı çerçevesinde gerçekleşmeyen ancak içerik analizi yoluyla ortaya koyulan çalışmalar söz konusudur. Bu konuda Kaplan'ın 2019 yılında gerçekleştirdiği 'Sosyoloji Konferansları Dergisi İçerik Analizi' konulu çalışması örnek olarak verilebilir. Araştırmada 1960-2018 yılları arasında toplamda 58 sayı ortaya koyan Sosyoloji Konferansları Dergisi'nde bulunan 558 makale kullanılmıştır. Araştırma sonucunda; aynı döneme ait diğer sosyoloji dergilerinin de incelenmesi ve ilgili araştırma konularının karşılaştırmalı olarak incelenmesinin ya da aynı dergiler üzerinde farklı zaman aralıkları ile benzer araştırmaların yapılması da dönemsel toplumsal hareketlerin sosyolojik çalışmalara katmış olduğu etkiyi görmek amacıyla yine araştırmacılara yarar sağlayabileceği ortaya koyulmuştur (Kaplan, 2019).

2.GENEL BİLGİLER

Bu bölümde, sosyal hizmet tanımı, amaçları, işlevleri ve etik değerleri, sosyal hizmet kuramları/yaklaşımları, sosyal hizmet uzmanı/sosyal çalışmacı, müracaatçı ve müracaatçı sistemi ile sosyal hizmetin çalışma alanları açıklanmıştır. Yine bu bölümde, maneviyat tanımı, din kavramı, maneviyat ve din kavramı, maneviyat ve sosyal hizmet ilişkisi, manevi sosyal hizmet kavramı, manevi sosyal hizmete kuramsal yaklaşımlar, manevi destek, manevi bakım, manevi danışmanlık kavramları, sosyal hizmette manevi destek ile ilgili hukuki dayanaklar açıklanmıştır.

2.1.Sosyal Hizmet Kavramı

Uluslararası Sosyal Hizmet Uzmanları Federasyonu (IFSW) Genel Kurulunda ve Uluslararası Sosyal Hizmet Okulları Birliği (IASSW) Genel Kurulunca 2014 yılında gerçekleştirdiği tanıma göre:

‘Sosyal hizmet, sosyal değişimi ve gelişimi, toplumsal bağlılığı destekleyen, insanları yetkilendiren ve özgürleştiren uygulamaya dayalı mesleki ve bir akademik disiplindir. Sosyal adalet, insan hakları, müşterek sorumluluk ve farklılıklara saygı sosyal hizmetin merkezindedir. Sosyal hizmet teorileri, sosyal bilimler, beşeri birimler ve yerel bilgi ile desteklenir, sosyal hizmet yaşam zorlukları ile baş etme ve iyilik halini geliştirmede yapılar ve insanlarla yürütülmektedir (IFSW, 2020).’

Bir başka kuruluş olan Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (NASW) ise sosyal hizmeti; birey, grup ve toplumların sosyal işlevsel olabilmelerini sağlayacak imkanları oluşturmaya yardım eden disiplin olarak tanımlamaktadır (Zastrow, 2014: s.42).

Sosyal Hizmet Eğitim Konseyi (CSWE)’ne göre sosyal hizmet; ‘insan hakları ve sosyal adalet ilkelerini temel alan, sosyal değişimi destekleyen, insanların iyilik durumlarının geliştirilmesi için, insan ilişkilerinin de sorun çözmeyi, güçlendirmeyi ve özgürleşmeyi amaçlayan, bütün bunlar için de insan davranışı ve sosyal sistemlere ilişkin geliştirilmiş kuramlardan yararlanarak, bireylerin, çevreleriyle etkileşim noktalarına müdahale eden meslektir (Akt. Yolcuoğlu, 2014a: s.13).’

Tomanbay, sosyal hizmet bilimi, toplumda yaşayan ve yaşamını özgüveni ile sürdürme olanağına ya doğuştan sahip olamamış ya da bu olanağı geçici olarak

kaybetmiş kimselere yaşamlarını sağlıklı sürdürebilmelerini ve toplumla uyumlarını sağlamak amacıyla gerçekleştirilen hizmeti içermektedir. Toplumda tek başına yaşamaları aksayan, aksayabilen insanlara verilen ekonomik, kültürel ve psikososyal destek hizmetlerinin tümünü içermektedir (Tomanbay, 2001).

Yıldırım ortaya koyduğu çalışmasında sosyal hizmet bilimini, insanların sosyal işlevselliklerini olumsuz yönde etkileyen, gerçekleştirmesini engelleyen, var olan baş etme mekanizmaları ile aşamadıkları güçlükleri aşmalarında yardımcı olan ve bireylerin, grupların, toplulukların ve toplumların kendi güçlerine inanıp onları destekleyerek kendilerini gerçekleştirmelerini sağlamayı amaçlayan bir meslektir (Yıldırım, 2018).

Genel itibari ile birey, aile, grup, topluma odaklanan sosyal hizmet bilimini; devlet kurumları, akademik çevreler, sivil toplum kuruluşları, gönüllü yardım eksenli oluşumlarla birlikte bütün olarak bilimsel ve uygulamalı meslek olarak tanımlamak mümkündür (Ayan, 2019).

Sosyal hizmet bilimi birçok tanımda da yer aldığı üzere, birey, grup ya da toplum bazında, bireylerin fizyolojik, psikolojik ve sosyal anlamda tam iyilik halini sağlamak ve iyilik halinin devamlı olması amacı ile gerek sosyal politikalar gerekse bireysel savunuculukla gerçekleştirilen çalışmaların tümünü içermektedir. Genel anlamı ile dezavantajlı gruplarla çalışma gerçekleştirdiği düşünülen sosyal hizmet kavramı, toplumun hemen her kesimine hitap etmektedir. Aynı zamanda sosyal hizmet insan haklarının temelini oluşturan ve sosyal adalet çerçevesinde çalışmalar gerçekleştiren mesleki disiplindir.

2.1.1.Sosyal Hizmetin Tarihçesi

Sosyal hizmet için önemli konumda olan yardımseverlik olgusu Asur, Babil, Hint Felsefesi, Musevilik, Hıristiyanlık ve Müslümanlığa kadar en eski inanç sistemlerinden en yenisine kadar hemen hepsinde yer almıştır. Tüm dinler ve yaşam felsefesi olarak kabul edilen din benzeri düşünce sistemlerinin temelinde muhtaç kişilere yardım etme düşüncesi hep varlığını sürdürmüştür. Yardımseverlikteki temel güdü inanılan Tanrı'dan sevap kazanma ve ondan korkmanın bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Zenginin fakire, güçlünün zayıfa yardım etmesi çoğunlukla dini düşünce

sisteminin vazgeçilmezleri arasındadır. Sosyal hizmet meslek disiplinin ortaya çıkış sürecine bakıldığında sosyal yardım anlayışı ile ortaya çıkan mesleğin şekillenmesi ve yaygınlaşmasında din ve din görevlilerinin etkisinin büyük olduğu söylenebilmektedir (Altındağ, 2011). İslam dini çerçevesinde bakılacak olursa; İslam dininin şartları arasında yer alan zekat vermek kavramı, zenginlerin mallarının bir kısmının zekat yolu ile ihtiyacı olanlara verilmesi de ana örneklerindedir. Bu nedenle sosyal hizmetin ilk başlangıçlarını çok eskiye dayandırmak mümkündür.

Sosyal hizmet biliminin dünyadaki gelişiminden söz edilecek olursa; ilk olarak zor durumdakilere sadaka veren vatandaşlar ile kiliselere bağlı hayırsever kurumlar olarak kendini göstermiştir. Papaz Vincent 1633 yılında köylü kızlardan hayır işlerinde gönüllü olanları eğiterek hemşire olabildikleri dernek kurmuş ve hasta ve engellilerin bakıldığı hemşirelik mesleği oluşturulmuştur. Benzer şekilde Fransa'da da kurulmuş ancak üst düzey din adamları, sivillerden katılım sağlanmış ve tüm Fransa'da yoksullara yardım reformu aktif hale gelmiştir. Almanya'da ise yasal sosyal güvencelerle birlikte aynı zamanda 18. yüzyılda Sanayi Devrimi ile sosyal hizmet kavramı gelişmiştir. İngiltere'de yoksullukla mücadele ile ilk kendini gösteren sosyal hizmet mesleki disiplini, 1601 yılında Yoksullar Yasası ile tüm düzenlemeler birleştirilerek tek tip model oluşturulmuştur. I. Dünya Savaşı sonrası büyük ekonomik buhranlardan olumsuz etkilenmeler yaşansa da 1935 Sosyal Güvenlik Yasası çıkartılmış, II. Dünya Savaşı sonrası genişletmelere devam edilmiş, 1950-1960 yıllarında gıda ve sağlık hizmetleriyle desteklenmiştir (Çelik, 2020).

Dünya savaşlarının oluşan sorunların çözümü amaçlı 1946'da Ulusal Refah Paketi içinde Ulusal Sosyal Hizmet Konseyi kurulmuş, hem devlet kurumlarında, hem de devlet düzeyinde gönüllü kuruluşları kapsamıştır. 1952 yılında da Sosyal Hizmet Eğitim Konseyi, 1955 yılında da Ulusal Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği kurulmuştur. 1960-1970 yıllarında ekonomik yapının toplanması ve açılan kurumlar ile sosyal hizmet yeni kimlik kazanmış, refah devleti kavramı ön plana çıkmıştır. Ancak 1980-1990 yıllarda tekrar yaşanan ekonomik kriz kısıtlamalara neden olmuştur. Sosyal hizmet bu süreçten olumsuz etkilenmiş fakat 2000'li yıllarda gelişen teknoloji, insan haklarına yönelik meydana gelen ilerlemeler pozitif yöne doğru olmuş ve günümüze gelinmiştir (Rençber 2019).

Ülkemizde ise sosyal hizmet biliminin kurumsal olarak ilk başlangıcını Osmanlı Dönemi vakıflar tarafından gerçekleştirildiği gözlemlenmektedir. Tanzimat ile tüm faaliyetler devlet eline geçmiş, devlet tarafından gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Özellikle II. Abdülhamit döneminde açılan Darülaceze, Hamidiye Etfal Hastane-i Alisi, Darülhayr-ı Ali cumhuriyet döneminde de varlığını sürdüren önemli sosyal hizmet kuruluşlarıdır. Savaş sonrası ortaya çıkan yetim çocuklar, yoksul aileler için özel kurumlar açılmış, sosyal hizmet mesleki disiplini açısından inişler çıkışlar meydana gelse de her şartta sürdürülmeye çalışılmıştır. 1926 yılında Medeni Kanunu'nun kabulü ile özellikle çocuklarla ilgili önemli adımlar atılmış, aile ve evlilikler üzerine de çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Himayeyi Etfal Cemiyeti ile devam edilen çocukla ilgili çalışmalar, Cumhuriyetin ilanı ile de devam etmiş, 1935 yılında Türkiye Çocuk Esirgeme Kurumu olarak ismi değişmiştir. 1936 yılında kongreler gerçekleştiren kurum, 1937 yılında kamu yararına çalışan dernek statüsünü kazanmıştır. 1959 yılında ise Sosyal Hizmetler Akademisi faaliyete geçmiş, 1961 yılında Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı çerçevesinde eğitime başlamıştır. 27 Mayıs 1983 tarihinde 2828 sayılı "Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu" yürürlüğe konulmuş ardından da Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığına bağlı olarak Sosyal Hizmetler Çocuk Esirgeme Kurumu kurulmuştur (Özdemir, 2008).

Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonu (1986), Aile Araştırma Kurumu (1989), Kadının Statüsü ve Sorunları Başkanlığı (1990) ve Özürlüler (Engelliler) İdaresi Başkanlığı (1997) gibi kurumların kurulmuş, birbirinden bağımsız kurumlar olması olumsuz sonuçlara yol açmıştır. Bu nedenle kurumlar 2011 yılında çıkarılan 633 Nolu Kanun Hükmünde Kararname ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (ASPB) ile tek çatı altında toplanmıştır (Reçber, 2019). 2011 yılından bu yana hizmet veren ASPB 2018 yılında Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı olarak isimlendirilmekte ve günümüzde hala hizmetlerini sürdürmektedir.

2.1.2.Sosyal Hizmetin Amaçları, İşlevleri ve Etik Değerleri

Sosyal hizmet mesleği birçok ayrı alanda görev yapmakta ve her alanda ayrı amaçlar üzerine yoğunlaşmaktadır. Gerek çalışılan bakanlıkla gerek çalışılan birimle gerek ise çalışılan kişiler kapsamında her birimde oluşan ihtiyaçlar doğrultusunda amaçlar düzenlemektedir. Lakin birimler ne kadar farklı olursa olsun her çalışma

alanında geçerli olan ve her zaman bu amaçlar doğrultusunda hareket edilen amaçlar söz konusudur.

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (NAWS) tarafından sosyal hizmet uygulamasının amaçları dört temelde kavramlaştırılmış ve Zastrow tarafından şöyle özetlenmiştir; problemler ile baş etmesini sağlamak ve baş etme kapasitesini artırmak, insanları kendilerine kaynak sağlayan sistemlerle ilişkilendirmek, insanlara kaynak sağlayan sistemleri insancıl çalışmalara özendirmek ve sosyal politikaları geliştirmektir. Aynı kuruluş sosyal hizmetin temel değerlerini; insan onuru ve değeri, sosyal adalet, insanlığa hizmet, dürüstlük ve hak olarak ifade etmektedir (Zastrow, 2014: s.18-19)

Bir mesleki ve bilimsel faaliyet olan sosyal hizmet, mikro, mezo ve makro düzeylerde çalışmalar gerçekleştirmektedir. Mikro düzeyde daha çok bireyleri, mezo düzeyde grupları, makro düzeyde ise toplumu baz almaktadır. Yolcuoğlu; sosyal hizmetin amaçlarını: her düzeyin yaşam kalitesini iyileştirmek, korumak veya artırmak için planlı değişim stratejileri ile sosyal etkileşimleri pozitif yönde geliştirerek, tam bir iyilik ve mutluluk halinde hayat sürmelerine katkı sağlamak olarak ortaya koymuştur (Yolcuoğlu, 2014b: s.150).

Avustralya Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (ASSW)'ye göre ise sosyal hizmetin altı temel amacı söz konusudur; bireylerin haklarını desteklemek, bireyler, gruplar ve toplumla çalışarak; kaynaklara eşit ulaşmalarına yardımcı olmak, müracaatçıların refahını artırmak için destekte bulunmak, eşitsizlikler ile ilgili farkındalığı artırmak, adaletli kaynak dağıtımı için destekleyici politikalar oluşturmak, sosyal değişim ile sosyal engelleri azaltmaktır (Altındağ, 2011).

W.Sheafor ve J.Horejsi sosyal hizmet mesleki disiplini için asıl iki amaç olduğunu ortaya koymuştur. Onlara göre bir insanın iyilik halinin sadece fiziksel ve psikolojik açıdan ne kadar güçlü olursa olsun diğer insanların eylemlerine de bağlıdır. Bu bağlılık ve sosyal ilişkilerin gücü ve etkinliği yani bireyin sosyal işlevselliği önemli boyuttadır ve sosyal hizmetin ilk amacı bireyin sosyal işlevselliğini sağlamak ve devamlı kılmaktır. Sosyal işlevselliği sağlamak ise sosyal bakım (fizyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak), sosyal tedavi (bireyin işlevsiz davranışlarını değiştirmek veya düzeltmek) ve sosyal geliştirme (herhangi soruna sahip olmadan işleyen bir alanda geliştirmek) gerekmektedir. İkinci amaç ise geliştirilmiş sosyal koşullar olarak ifade edilmektedir. Sosyal koşulların geliştirilmesi ise sosyal adaleti,

ekonomik adalet ve önleme programları ile gerçekleşmektedir (Sheafor ve Horejsi, 2015: s.23-24).

Sosyal Hizmet Eğitim Konseyi (CSWE) sosyal hizmet biliminin amaçlarını dört başlıkta incelemiştir; birey, grup ve toplumların sosyal işlevselliklerinin onarımı ve artırılması işlevlerinde başarılı olmak, sosyal politika, kaynak ve hizmetlerin karşılanmasını desteklemek, risk altındaki grupları güçlendirici sosyal ve politik faaliyet sürecinde programların takibi ve bu amaçlara yönelik bilgi ve becerilerin geliştirilmesi olarak ortaya koymuştur (Duyan, 2003).

Sosyal hizmet biliminin birçok amacından bahsetmek mümkündür. Genel itibarı ile ana iki amacını; bireylerin problem çözme kapasitesini artırmak ve artırılan kapasiteyi devamlı kılmak, aynı zamanda sosyal adaleti sağlamak oluşturmaktadır. Birçok alanda çalışmalar gösteren sosyal hizmet bilimi, hemen her alanda insan haklarını göz etmeye ve adaleti daim kılmaya çalışmaktadır.

Sosyal hizmet biliminin işlevleri; toplum içerisinde birey olarak hareket edildiği için, bireyin kapasitesini geliştirmeye sağlamaya çalışmak, diğer odak noktası çevreyi oluşturmada ve kaynaklara ulaşım için bağlantı kurmaya çalışmak, insan haklarına dayalı sözleşmeler, devlet organlarını dikkate almak, sosyal politikalara göre sosyal hizmetleri yönlendirmek, sosyal hizmet uzmanlarınca mikro, mezo, makro düzeyde kaynak ve imkan geliştirmek ve adil biçimde dağılımını sağlamak ve sosyal hizmetlerin kaliteli niteliğe sahip ve olabildiğince hızlı sunulmaya çalışılması olarak ortaya koyulmuştur (Zastrow, 2014: s.42).

Kişilerin eylemlerinde ve diğer insanlarla olan ilişkilerinde doğru olana ilişkin yol gösterici olan etik, öznesi 'insan' olan sosyal hizmet mesleki disiplini içinde çok önemli konumdadır. Sosyal hizmet etiği mesleki uygulamalarda sosyal hizmet uzmanlarının/sosyal çalışmacıların hangi uygulamanın ve uygulama yönteminin doğru eylemi ortaya çıkarabileceğini tartışır (Özateş, 2010).

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (NAWS) tarafından belirlenen sosyal hizmet mesleki disiplini etik değerler; bireyin itibarına ve biricikliğine saygı, müracaatçıların öz belirlenim hakkı, gizlilik, ezilenlerin toplumsal mücadelesinin savunulması, hesap verebilirlik, kurumsal yönelim, diğer kişilerin manevi ve dinsel inançlarına saygı ve sosyal ve ekonomik adaletin desteklenmesi ve insan haklarının korunması olarak ortaya

koyulmuştur (Zastrow, 2014: s.139-156). Etik değerleri, sosyal hizmet mesleğini icra eden her birey gerçekleştirdiği her çalışmada uygulamak ve korumak zorundadır.

2.1.3.Sosyal Hizmet Kuramları/Yaklaşımları

Sosyal hizmet bilimine ait çalışılan alan, çalışılan grup veya çalışma konusu ile ilgili birçok kuramlar ve yaklaşımlar söz konusudur. Bazen aynı uygulamada farklı kuramlar kullanılmakta, bir uygulamada birden çok kuram veya yaklaşıma ihtiyaç duyulmaktadır. Araştırmada sosyal hizmetin ana kuram ve yaklaşımlarını oluşturan 3 kurama yer verilmektedir:

Sistem Kuramı

Sistem kuramını Yolcuoğlu, doğa, toplum ve insan ilişkilerini kavramak, toplumsal olgular arasındaki bağlantıları ortaya çıkarmak amacına yönelik gerçekleşen bütüncül bir kavrayış olarak tanımlamaktadır. Yolcuoğlu'na göre sistem, birbirlerine bağlı değişkenler kümesidir ve her sistem amaçları için dengeyi sürdürmek, hayatta kalmak zorundadır. Bu nedenle sistemlerin alt sistemlerden oluştuğunu ve üst sistemlerin de bir parçası olduğunu ileri sürmüştür. Böylece bireyi ve çevresini ayrı ayrı değerlendirmek yerine, bütüncül olarak ele alınmasının sistem kuramını ortaya çıkardığını ifade etmiştir (Yolcuoğlu, 2014b: s.391-392).

Sosyal hizmet bilimini diğer bilimlerden ayıran en önemli özelliklerinden birisi bireyi çevresi içerisinde değerlendirmesi, 'çevresi içinde birey' anlayışıdır. Sistem kuramında da bu anlayış hakimdir.

Sistem kuramının sosyal hizmet bilimini için en önemli özelliklerinden bir diğeri ise ana sistemleri alt ve üst sistemlere ayırması ve uygulamada açık sistem ve kapalı sistemlerin belirlenebilmesidir. Açık sistemler içeriden ve dışardan bilgi akışının olduğu sistemlerken, kapalı sistemler dış uyarılardan etkilenmeyen, tepki vermeyen sistemlerdir. Bu kuramı uyarlarken uygulamanın gerçekleşeceği hedef kitleyi belirlemek ve sistemler arasındaki etkileşime değinmek amaçlı kullanmak mümkündür. Aynı zamanda sistem kuramı, sosyal hizmet uzmanına/sosyal çalışmacıya müracaatçının problemi veya problemleri ile ilgili diğer sistemler hakkında bakış açısı genişliği sağlayarak sosyal hizmet uzmanı/sosyal çalışmacının en doğru noktada çalışmasını kolaylaştırmaktadır (Teater, 2015: s.27-29).

Ekolojik Sistem Yaklaşımı

Duyan ekolojik sistem yaklaşımını, Genel Sistem Kuramının bir biçimi ve yaşayan varlıklar arasındaki ilişkiler ve varlıklar ile çevrelerinin diğer görünümleri arasındaki ilişkilere odaklanan bir kavrayış olarak tanımlamıştır. Ekolojik Yaklaşımın, sosyal hizmette ve diğer disiplinlerde insanlar, çevreleri ve aralarındaki etkileşimi anlamayı vurgulayan bir yönelim ve profesyonel müdahalelerde odağın; birey (mikro, mezzo ve makro düzeyde) ve çevresi arasındaki kesişme üzerine olduğunu ifade etmiştir (Duyan, 2020).

Ekolojik yaklaşıma göre insanlar çevrelerindeki unsurlarla sürekli olarak etkileşim içerisindedirler ve etkileşim sonucunda değişmekte, gelişmektedirler. Bu modelde birey ile çevresi arasında daha iyi bir etkileşim kurulabilmesi için insanların ve çevreleri birlikte ele alınarak her tarafa da baş etme kalıpları öğretilmektedir. Ekolojik yaklaşım hem içsel hem de dışsal faktörlere vurgu yapmaktadır. Bireyin yaşadığı sorunların sebebi, yalnızca bireyde değil aynı zamanda yaşadığı çevresel koşullarda da aranmaktadır. Bu nedenle sistem kuramında olduğu gibi ekolojik sistem kuramında da ‘çevresi içinde birey’ anlayışının hakim olduğunu söylemek mümkündür. Aynı zamanda bu kuram, insanları çevrelerine karşılık veren dinamik varlıklar olarak kabul eder ve sorunların çözümünde karşılıklı etkileşimleri üzerinde odaklanmaktadır (Tamkoç ve Ark. 2020).

Sistem kuramı ve ekolojik sistem kuramı ile uygulamalar gerçekleştirmek için birey ve çevresi hakkında fazlaca bilgiye, uygulamanın gerçekleşeceği kurumda kaynak bulunmasına ihtiyaç olması ve aynı zamanda müdahale edilmesine izin vermeyen kimselere ve sosyal hizmet uzmanı/sosyal çalışmacının tehlike altında çalışmasına neden olabileceği, kuramların sınırlılıklarını oluşturmaktadır (Teater, 2015: s.42-43).

Güçler Yaklaşımı

Erbay’a göre, güçlendirme perspektifi, eleştirel düşünme, kendine güven duyma ve bu yönde kendi haklarının savunucusu olma gibi nitelikleri kazandırmayı amaçlamaktadır. Mikro, mezzo ve makro düzeyde kendi ayakları üzerinde durabilen güçlü bireylerin oluşmasına katkı sağlamaktadır. Bununla birlikte güçler perspektifinde sosyal hizmet uzmanları/sosyal çalışmacılar, sürecin güçlü yönlerini öne çıkaran ve müracaatçıyı bu yönde destekleyen ve amacı müracaatçıların içinde bulunduğu durumla

ilgili sorumluluk almasını sağlamak ve onları gelişimin ana kaynağı yapmak olan kimselerdir. Güçlendirme perspektifine göre müdahale sürecinde müracaatçı, sosyal hizmet uygulama sürecinin aktif ve sorumluluk sahibi bir öznesi olduğunu ifade etmiştir (Erbay, 2019).

Güçler perspektifinin Şahin'e göre belirli değerleri, inançları vardır. Bu değerler; bireylerin kaynak, yeterlilik ve kapasiteleri olduğu ve bu bireysel ve sosyal kaynakların geliştirebileceği ve bu gelişmenin sürdürülebileceği düşüncesi, insanların ortaya koyduğu olumlu nitelikli kapasitenin takdir edilmesi gerektiği, yeni güçleri canlandırabilmek için müracaatçı ile işbirliği içinde çalışmanın gerçekleştirilmesi, müracaatçıların kendi durumlarına en iyi çözüm yolunu belirleyebileceklerine dair olan inancın bulunması, yetersizlikleri düzeltmekten ziyade yeterlilikler üzerinde odaklaşmaktır. Güçlendirme perspektifinde teşhis oluşturmaktan ziyade değerlendirme gerçekleştirmek ön plandadır (Şahin, 2001).

Güçler perspektifinde olumlu düşünmenin ön planda olması, fazlaca iyimser olunması, sorunların gerçekliğinin göz ardında kalması, daha bireyler çözümler bulmaya çalışılması sınırlılıklarını oluşturmaktadır (Teater, 2015: s.59-60).

2.1.4.Sosyal Hizmet Uzmanı/Sosyal Çalışmacı

Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği (NAWS) tarafından yapılan sosyal hizmet uzmanı tanımı ise; müracaatçılar için sosyal hizmet sağlamak üzere bilgi ve becerilere sahip sosyal hizmet okulları mezunlarıdır. İnsanların sorun çözme kapasitelerini artırmak, kaynaklara ulaşmasını sağlamak, bireylerin çevreleri ile ilişkisini kolaylaştırmak, örgütlerin insanlara karşı sorumlu olmalarını ve sosyal politikaları etkilemeye çaba harcamak amaçlı çalışmalar gerçekleştiren kimselerdir (Zastrow, 2014: s.6).

Yolcuoğlu sosyal hizmet uzmanı/sosyal çalışmacı kavramını, toplumsal yaşamın nesnel yaşam koşulları içerisinde, bireylerin insan-insan, insan-toplum ve insan-doğa ilişkilerindeki çelişkilerin, ortaya çıkardığı sorunları gidermek amacıyla çalışmalar sürdüren meslek elemanlarıdır. Rehberleri ise sosyal hizmet mesleki disiplinin insana ve topluma dayanan soyut ve somut dayanaklarıdır (Yolcuoğlu, 2014b: s.159).

Sosyal hizmet uzmanı/sosyal çalışmacılar, müracaatçı durum ön değerlendirilmesi, kaynak ön değerlendirme, yönlendirme, hizmet sistemi bağlantısı ve bilgi verme işlevlerine sahiptir. Rollerini ise savunucu, eğitici, danışman, vaka yöneticisi, iş yükü yöneticisi, süpervizör, yönetici, sosyal değişim faili, araştırmacı kavramları oluşturmaktadır (Sheafor ve Horejsi, 2015: s.76-87).

Birçok işleve ve role sahip olan sosyal hizmet uzmanları, müracaatçının ortak ve kişisel sorunlarına, topluluklar tarafından karşılaşılan ortak sosyal problemlere müdahale edecek becerilere sahip olmalıdır (Zastrow, 2014: s.7).

Sosyal hizmet uzmanları aynı zamanda önleme programları gerçekleştirmektedirler. Programın hedefi ise sosyal, ekonomik, psikolojik ve diğer bilinen nedenleri ya da insan problemlerinin ortaya çıkışını önlemek için yapılan eylemleri içermektedir. Sosyal hizmet uzmanı üç aşamada önleme programlarını yerine getirir: Birincil önleme: amaç problemin gelişimini önlemektir. İkinci önleme: amaç, problemi ilk evrelerinde tespit etmek ve kolayca değiştirilebileceği anda müdahale etmektir. Üçüncül önleme: amaç, mevcut ciddi problemin daha da kötüleşmesini ve başkalarına zarar vermesini önlemektir (Selcik ve Güzel, 2016).

Özbesler'in, müracaatçı ile karşılaşma, değerlendirme, müdahale planı hazırlama, uygulama, uygulamayı değerlendirme, sonlandırma, izleme, yeniden değerlendirme, çalışmayı bitirmek olarak ortaya koyduğu planlı değişim süreci, sosyal hizmet uzmanlarınca değerlendirilip gerçekleştirilmektedir (Özbesler, 2008). Bahsedilen planlı değişim sürecini başarılı bir şekilde başlatmak, yürütmek ve sonlandırmak sosyal hizmet uzmanının yegane görevlerindedir. Bu görevi yerine getirmek için bir sosyal hizmet uzmanının yukarıda bahsedilen işlev, rol ve becerilere sahip olması önemli olduğu kabul edilmektedir.

2.1.5.Müracaatçı ve Müracaatçı Sistemi

Müracaatçı, başvuran kişi anlamındadır. Sosyal hizmet faaliyetlerinden yararlanmak isteyen birey, grup ya da toplum anlamındadır. Müracaatçı sistemi ise müracaatçı ve müracaatçının çevresinde sorunları ya da sorunların çözümünü etkileyen ve bu durumdan etkilenen kimselerden oluşmaktadır (Beki, 2020a). Sosyal hizmet biliminde toplum içerisindeki pek çok grup müracaatçıları oluşturmaktadır. Toplum içindeki yoksullar, fiziksel veya ruhsal rahatsızlığı olan hastalar, engelliler, suçlular,

madde bağımlıları, seks işçileri, öğrenciler, mülteciler gibi pek çok grup sosyal hizmetin müracaatçı grubu içerisinde yer almaktadır. Ancak sosyal hizmet mesleki disiplini dinamik ve aktif konumda olması nedeniyle müracaatçı grubunu tam olarak tanımlamak ve sınır koymak çok da mümkün değildir (Altındağ, 2011).

Müracaatçıyı başvuruyu yapan kişi olarak daha dar konumda iken, müracaatçı sistemi de başvuran kimsenin sosyal çevresini, aile, okul, iş hayatındaki onu etkileyen her bireyi kapsamaktadır. Sosyal hizmet biliminde çevresi içinde birey kavramı önemli konumda olduğu için genel itibari ile müracaatçı sistemi ile değerlendirme yapılmakta, birey yaşadığı çevre ile değerlendirilmektedir. Bu nedenle müracaatçı sistemi sosyal hizmet mesleki disiplini için önemli konumdadır.

2.1.6.Sosyal Hizmetin Çalışma Alanları

Sosyal hizmet bilimi, mikro, mezzo ve makro düzeyde birçok çalışmalar gerçekleştirmektedir. Farklı birçok alanda gerçekleştirilen bu çalışmaları; Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlıklarında, hastanelerde, okullarda ve üniversitelerde, mahkemelerde ve aile, çocuk mahkemelerinde, kreşler engelli bakım merkezlerinde, huzurevlerinde, kadın konuk evlerinde, gençlik merkezlerinde, sosyal yardım birimlerinde, engelliler ve yaşlılarla ilgili birimlerde, madde bağımlılığı ile ilgili birimlerde, sanatla destekleme, sanat terapisi çalışmaları, meslek edindirme gibi benzeri iş ve eğitimlerle topluma uyum amaçlı çalışma gerçekleştiren birimlerde, belediyelerde görev yapmaktadır (Tomanbay, 2020).

Sosyal hizmet uygulamalarının temel alanları; çocuk refahı alanı, aile refahı alanı, engellilik refah alanı, yaşlılık refahı alanı, kadın refah alanı, adli sosyal hizmet, gençlik sosyal hizmeti, okul sosyal hizmeti, ordu sosyal hizmeti, tıbbi ve psikiyatrik sosyal hizmet, madde bağımlılığı ve sosyal hizmet, afetler ve sosyal hizmet, göçmen, mülteci, sığınmacı ve sosyal hizmet, toplumla sosyal hizmet, endüstriyel sosyal hizmet, manevi sosyal hizmet, makro sosyal hizmet (Politika oluşturma ve yasal hizmetler), çevre ve sosyal hizmetler, sivil toplum örgütleri ile sosyal hizmet, mahalli idarelerle sosyal hizmet, diğer alanlarla ilgili sosyal hizmet olarak 21 başlıkta bahsetmek mümkündür (Beki, 2020a).

Sosyal hizmet uzmanları devletin ana kollarını oluşturan gerek hukuk gerek sağlık gerek eğitim gerekse kolluk kuvvetler anlamında tđm birimlerinde gđrevlerini yerine getirmektedir. Bu nedenle sosyal hizmet uzmanının, hizmet alanlarına karşı, mesleğe karşı, çalışılan kuruma karşı ve topluma karşı sorumlulukları vardır (Artan, 2018: s.169-170).

Sosyal hizmet uzmanları, sorumluluklarını ve gđrevlerini o kurum kapsamındaki imkanlar lusünde çalışmalar ile gerçekleştirmektedir. Multidisipliner olan sosyal hizmet mesleki disiplinin, her alanda gerçekleştirilen çalışmaları hemen hemen birçok alanı içermekte ve etkilemektedir. Kimi zaman bireyin fiziksel iyiliğini içeren çalışmalar ile psiko-sosyal etkiler oluşturarak psikolojisine ve sosyal işlevselliğine katkıda bulunmaktadır. Bu sayede çalışılan her birim birbiri ile ilişkili ve eklektik konuma gelmektedir.

2.2.Maneviyat Kavramı

Spirituality kavramı ile ilk ortaya koyulan kavram, Türkçede direk karşılığı olmamakla birlikte, ruhsallık, tinsellik ve maneviyat kelimelerini içermektedir. En çok kullanılan kavramların başında Arapça kökenli maneviyat gelmektedir (Apak, 2017).

TDK'da maneviyat kelimesi, maddi olmayan, manevi şeyler, mecazi anlamda ise yürek gücü ve moral olarak tanımlanmıştır. Manevi kavramının anlamı ise görülmeyen, duyularla sezilebilen, soyut, tinsel olarak ifade edilmiştir (TDK, 2020).

Apak farklı kaynaklardan derlediği maneviyat tanımlarını; sır, büyük güç veya Tanrı ile bağlantılı-aşkınlık, yaşama verilen anlam ve amaç, bireyin kendisine veya başkalarına bağlılık ve ilişki, koşulsuz sevgi ile bağlanma ve bireyin dünya ile ilişkili inançları olarak ortaya koymuştur (Apak,2017). Yılmaz ve Okyay da çalışmalarında maneviyatı, insanların yaşamın tüm alanları ile ilgili dünya görüşünü yansıtan subjektif bir kavram olarak tanımlamaktadır. Manevi boyut herkesin içinde var olan evrensel bir olgudur ancak farkındalık derecesi değişiktir (Yılmaz ve Okyay, 2009). Her insanın ihtiyacı olan evrensel olan maneviyat kavramı, bireyin deneyimleriyle şekillenmesi nedeniyle bireye özgü olan bir kavram olması nedeniyle kişiye özel tanımları da söz konusudur (Yeşilkayalı, 2016).

Bireyin evrendeki yerini, yaşamın anlamını anlama ve kabul etme çalışmasıdır. Yani, insanın varlığına ilişkin bir değer olarak ortaya koyulmuştur. Maneviyat aynı zamanda yaşam boyu süren deneyimlerin ve kazanılan bilgilerin sonucudur. İnsanlarda yaşamlarının amaçlarına ilişki elde ettiği yanıtları maneviyat oluşturur, bu nedenle maneviyat tamamen bireye anlamlı gelen unsurları içermektedir (Boztilki ve Ardıç, 2017).

Düzgüner maneviyat kelimesini, kişinin iç dünyasını, duygu ve düşüncelerini, psikolojisini ve inanç ve ahlaki değerlerini ve dinini kavrayan kavram olarak ortaya koymaktadır (Düzgüner, 2013). Beki ise maneviyatı, bireyin, yaşamın anlamını ve amacını yakaladığı yer, manevi alanıdır. Bu alan; inanılan üstün güç ile kurulan öznel ilişki, kişinin kendisi ile çevresinin ilişki kurması, bireyin doğayla, sanatla, müzikle, ailesiyle, sosyal çevresiyle kurduğu değer ve inanç atfettiği bir ilişki olabilir (Beki, 2020b).

Uslu maneviyatı tasavvuf çerçevesinde yorumlamış; tasavvufa göre maneviyat, görünmez olandır. Bir kişinin maneviyata ulaşabilmesi eğitimiyle, giyimiyle ölçülemez. Aynı zamanda maneviyat gizli olmalıdır. Çünkü gösterilmeye çalışıldıkça kendinden bir şeyler kaybeder ve saflığına zarar verir (Oktay Uslu, 2020).

Uluslararası düzeyde gerçekleştirilen çalışmalarda maneviyat tanımları ile ülkemize ait çalışmalarda elde edilen tanımlar birbirinden farklıdır. Batıda bireyi dünyaya bağlayan ve varoluşuna anlam getiren inanç, kişinin kendisi ile hayat arasındaki gördüğü ile ilişkili değerler ve oluş, tecrübe ediliş biçimi, kutsalı arama süreci olarak ifade edilmektedir. Ülkemizde ise ruhsallık, tinsellik olarak adlandırılan kavram din kavramından ayrı düşünülmemektedir. Kişisel anlam dünyası, iç huzuru ve aşkın varlıkla kurulan özel ilişki olarak da ifa edilen maneviyat kavramı, dini ve kültürel farklılıklardan ötürü batı ile farklı yaşanmakta ve farklı anlamlar içermektedir (Düzgüner, 2020).

2.2.1.Din Kavramı

Din kavramı, bireysel ve toplumsal açıdan geniş bir çerçevede güçlü işleve sahip bir kurum olarak tanımlamakta ve insanların iç ve dış dünyasını etkileyen, insan ile yaşayan ve hayatı anlamlandıran misyona sahip olduğunu öner sürmektedir (Bozkurt, 2017).

Keskin'in değindiği bir çalışmada ise din; aşkın bir varlığa bağlanma ve bu inancın gerektirdiği düşünce ve uygulamaları içeren bir inanç, ibadet ve ahlak sistemidir (Keskin, 2004).

Güven'e göre ise din, insanın diğer insanlar, varlıklar ve Allah ile olan münasebetlerini düzenleyen sosyal bir güç, bir etkidir. İnsanların sosyal hayatlarındaki rollerini düzenleyen, psikolojisi ve sosyal arayışında etkili bir kavramdır (Güven, 2012). Artan dini; aşkın varlığa bağlanma ve inancın gerektirdiği düşünce ve uygulamaların bütünü, bir inanç, ibadet ve ahlak sistemi olarak tanımlamaktadır (Artan, 2018: s.242).

Ayten çalışmasında dinin bireye kimliğini kazanma sürecinde karşılaştığı problemleri çözmesinde yardımcı olduğunu ve güven duygusu ve hayat felsefesi kazandırarak, varoluşsal sorularına cevaplar sunarak kişinin kimliğini kazanması sürecine katkıda bulunduğunu ortaya koymuştur(Ayten, 2012).

Paul Tillich din kavramını iki şekilde ortaya koymuştur. Bir şahsın varoluşunun anlamı hakkında şartsız bir şekilde ilgili olma ilk tanımı iken, düşünce ve eylem sembolleri bulunan sosyal bir grup olduğu da ikinci tanımdır (Tillich, 1988). Deniz'e göre ise din, Allah'tan gelen ilâhî manaların Cebrail tarafından düzenlenen ve yine Cebrail aracılığı ile peygambere ulaştırılan ve peygamberin de tebliğ ettiği ve sünnetiyle açıklayıp yaşadığı anlamlı inanç ve değerler bütünüdür (Deniz, 2016).

İslamiyet çerçevesinde din kavramına değinen Özden'e göre; İslam, yüce bir varlığa sığınma, teslim olma, kendi acizliğini, korkularını, bu teslimiyetle birlikte sonsuz bir güce dayanarak aşım madden ve manen yükselmesi anlamını içermektedir. İslam özelinde din ise; insanın Allah'ı bilmesi, kendini tanıması ve hayata anlam yüklemesi, bu anlam doğrultusunda, ilişkilerini düzenlemesi için gerekli bütün ilahi kuralları içermekte ve insanın mutluluğuna yönelik bütün materyalleri bünyesinde bulundurmaktadır (Özden, 2019).

Kartopu ortaya koyduğu araştırmada; dinin tanımını yapabilmek için, bir din tanımında bulunabilecek ana unsurların neler olabileceğini bilerek işe başlamak gerektiği görüşündedir. Bu konuda araştırmacıların dinlerde bulunan unsurlar doğrultusunda verdikleri bilgilerde öne çıkan husus, ilginin inanılan varlık üzerinde olmasıdır. Kimi araştırmacılar inanılan varlığa Tanrı derken kimisi bundan kaçınmış, kimi kutsal derken kimisi tabiatüstü, insanüstü, yüce ve üstün güç şeklinde nitelendirmeler yapmayı tercih etmiştir. Sonuç olarak dinlerde ve buna bağlı olarak din tanımlarında bulunan ortak unsurların bir varlığa inanmak, bu varlığa yönelik eylemler yapmak ve bu inancın şekillendirdiği dünya görüşü olduğunu ileri sürmüştür (Kartopu, 2009).

Din kavramı aynı zamanda birey ve toplumla olan ilişkisi bakımından psikolojik ve sosyolojik bir olgu olarak ortaya koyulmaktadır. Kişinin inancı, psikolojik bir tatmin sağladığı için bireyi ilgilendirirken, sosyal bütünleşmeyi sağlaması ve toplumu ilgilendirmesi bakımından ise sosyolojik bir yöne sahiptir (Artan, 2020). Bu nedenle din kavramı ile ilgili birçok tanıma yer vermek mümkündür. Ancak birçok çalışmada tanımına yer verilmiş olsa da çalışma sahipleri dinin tam anlamıyla bir tanımının olmadığını, her toplumun farklı ortaya koyduğu, her bilim dalının din kavramının farklı attığını ortaya koymuşlardır. Toplumlarda farklılıklarla beraber bireysel anlamda da

farklılıklar buna neden olmaktadır. Tanımlamada özneliğin etkisi nedeniyle de farklı yorumlanmakta ve tanımlanmaktadır.

2.2.2. Maneviyat ve Din Kavramı

Maneviyat ve din kavramının benzerliklere ve farklılıklara değinmek gerekmektedir. Bu konuda genel itibari ile dört görüş ortaya koyulmuştur (Apak ve Acar, 2018):

-Din ve maneviyat ayrı kavramlardır; bu düşüncüyü ortaya koyan araştırmacılar maneviyatın insan yaşamının anlam bulmasını sağlayan zemini hazırlarken, dinin biçimsel şekilde kurumsallaşmış inanç sistemi ve ortaya koyulan ibadetlerdir. Bu nedenle maneviyat içsel, din ise insanın dışında var olan bir olgudur. Din davranış ilkeleri, varoluş amacı, ölümün anlamını içeren inanç sistemi maneviyat ise anlam, amaç ve ahlak duygusunu geliştirmeye yardımcı olan hayat deneyimidir (Apak ve Acar, 2018). Din bir grubun inançlarını, ritüellerini içerir ve bir inanç topluluğunun sorumluluklarını ifade etmektedir. Maneviyat ise daha bireysel ve kişiye özeldir. Din daha çok bir grubun inancını yani topluluğu ve standardizasyonu ifade ederken maneviyat kişisel olması nedeniyle daha geniş kapsamlı bir durumdur (Apak 2017).

-Din ve maneviyat aynı kavramlardır; hem din hem mahremiyet, kutsallık ve yaratıcı bir gücün, büyük gizemin veya maddi dünyanın varlığının ötesinde, bir şekilde yaşadığımız her şeyin içinde var olduğunu ve tanınması gerektiğini içerirler. Her ikisi de insanın asaletine, merhametine, umuduna, minnettarlığına, adaletine vurgu yapmaktadır (Sheafor ve Horejsi, 2015: s.595). Din ve maneviyatın aynı olduğu görüşüne sahip kimseler, maneviyatlarının dinine dayanmakta olduğu ve dini hayatının merkezinde olduğunu ve maneviyatın da onun oluşturduğunu ayrı düşünemeyeceğini ortaya koymuşlardır (Apak ve Acar, 2018).

-Maneviyat dini kapsar ve daha geniştir; maneviyat dinin kaynağıdır. Din manevi gelişimi destekleyen, 'ben kimim, yaşamımın amacı ne, nasıl bir yaşam sürmeliyim, evren dostane bir yer mi, kötülük neden var, Tanrısallık neden var, öldüğümüzde ne oluyor, Tanrı'ya nasıl dua ederim ya da onunla nasıl iletişime geçerim' gibi yaşamla ilgili sorulara cevaplar öneren inançlar, gelenekler, pratikler dizisidir (Sheafor ve Horejsi, 2015: s.590). Yani bu inanışa göre din olmadan maneviyat olabilmektedir.

-Maneviyat dinin bir boyutudur ve din daha geniştir; inancına sahip kimseler din maneviyatı içerir anlayışı ve manevi ibadet ve meditasyonları dinin bir parçası olarak düşünmekteledir (Apak ve Acar, 2018).

Zastrow'a göre maneviyat ve din ayrı kavramlardır ancak belirli düzeylerde birbiriyle bağlantılıdır. Maneviyatın ana bileşenleri yaşamın anlamına dair kişisel arayış, kimlik duygusu ve değerler sistemidir. Din ise manevi inançların ve uygulamaların resmi içeriğini ifade eder (Zastrow, 2014: s.152).

Artan'a göre ise maneviyat bireysel bir arayış, benlik duygusu sahibi olma ve bir değere sahip olmayı içermektedir. Din ise manevi inanç ve faaliyetlerin resmi bir kurum kapsamında olması anlamına gelmektedir (Artan, 2018: s.243).

Dein din ve maneviyat ile ilgili çalışmalarında; maneviyatı daha yüce bir güçle kişisel bir ilişki olarak tanımlamıştır. Dinin bir kurumsallaşma ile bir toplumla ilgili olduğunu, dindar olmadan maneviyat dolu olmanın mümkün olduğunu ortaya koymuşlardır (Dein, 2006).

Esendir ve Kaplan ortaya koydukları çalışmada din-insan ilişkisini geleneksel olandan daha farklı bir eksene doğru kaydırıldığını öne sürmüşlerdir. İnsanı genellikle günahkâr veya günah işlemeye eğilimli, bu nedenle kontrol edilmesi gereken, Tanrı'ya karşı yükümlülükleri olan bir varlık olarak gören geleneksel din anlayışının yerini insanın olgunlaşmasına, ruh ve beden sağlığının korunmasına, hayatın zorluklarıyla baş etmesine, hayatı anlamlandırmasına hizmet eden değerler sisteminin bir parçası olarak gören maneviyat anlayışına bırakmakta olduğunu iddia etmektedirler (Esendir ve Kaplan, 2018).

Topuz ise din ve maneviyat hakkında; dini inançların başlangıcı olarak kabul etmekle birlikte maneviyatı dini inanç ve uygulamalardan daha geniş bir kavram olarak ortaya koymuştur. Bu nedenle, herhangi bir dine inanan veya inanmayan her insanın bir manevi yönü mutlaka var olacağından çalışmasında söz etmektedir (Topuz, 2014).

Din ve maneviyât (spirituality) hayatın vazgeçilmez unsurlarıdır, hemen hemen her birey dinî ya da manevî bir eğilime sahiptir (Ayten ve Anık, 2014). Maneviyat ve din olgularının insanlar üzerindeki tesiri farklı coğrafyalarda farklı yoğunlukta olduğu çalışmalarda gözlemlense de insanların inanç ve manevi eğilimi ile olan ilişkisi söz konusudur. Hayatın anlamını teşhis etmede, yaşam amacını ifade etmede ve günlük

aktivitelerdeki tercihlerde maneviyatın belirleyici bir olgu olduğu görülmektedir (Akıncı, 2017).

Hill ve arkadaşlarına göre ise; son birkaç on yıl boyunca maneviyata karşı adeta bir ilginin artması, din ve maneviyat gibi terimlerin ne anlama geldiği konusunda anlaşmazlıklara yol açmıştır. Hem maneviyat (spirituality) hem de din, tabiatları bakımından çok boyutlu kavramlardır ve tek bir tanımın, sınırlı bir bakış açısını veya sınırlı bir görüşü yansıtmaması muhtemeldir. Esasında, geçmişte yapıları tanımlama girişimlerinin, az sayıda deneysel araştırmayı teşvik eden tanımlara yol açması nedeniyle çoğu zaman sınırlı kalmıştır. Aynı zamanda din ve maneviyatın ayırt edici özelliklerinin kayboluşuna neden olduğu için oldukça geniş kapsamlı oldukları ileri sürülmektedir. Modern dini ve maneviyatı sınırlı kavrayış göz önünde tutulursa, her iki terimin kapsamlı ve tek bir tanımının gerçekleşmesi için vaktin erken olduğu ifade edilmiştir (Hill ve ark. 2000).

2.3. Maneviyat ve Sosyal Hizmet

Sosyal hizmetler; birey, grup veya toplumların kendi istekleri dışında oluşmuş; maddi ve manevi yoksunluk, ihmal, istismar, şiddet gibi olumsuz yaşam koşullarını iyileştirme, madde bağımlılığı, tutukluluk veya hükümlülük, doğal afetlere maruz kalma gibi olumsuz koşulları rehabilite etmeyi içeren hizmetler bütünüdür. (Özdemir, 2012)

Sosyal hizmet biliminde ise sağlanan hizmetlerin içerisinde bireyin sağlığı için bütüncül bakış açısıyla biyolojik, psikolojik ve sosyal anlamda bütün koşulların iyi olması gerektiğini savunduğu için manevi olarak da iyilik hali önemli konuma gelmiştir. Aynı zamanda sosyal hizmet bilimi henüz isim olarak ve devlet kollarınca gerçekleştirilmeden önce yardımseverlik adına inançlar çerçevesinde gerçekleştirilmekteydi. Yardıma muhtaç kimselere sevap kazanma adına zenginin fakire, güçlünün zayıfa yardım etmesi gerekmektedir. Sosyal yardım anlayışı üzerinden oluşan sosyal hizmet bilimini kökeninde dini inançlar söz konusu olduğu için dini ve maneviyatı sosyal hizmetten ayırmak çok da mümkün değildir (Altındağ, 2011).

İnsanı merkezi konumda gören sosyal hizmet bilimi, insana yardım etmeyi esas olan bir bilimdir. Yardım etmek kavramını da insanı anlamadan gerçekleştirmek çok da mümkün değildir. Bu nedenle sosyal hizmetin, insanı her yönden anlaması gerekmektedir. Araştırmacıların savunmasına göre tam bu noktada maneviyat devreye girmekte ve büyük katkı sağlamaktadır (Apak, 2017).

Müracaatçıların sorunlarını tamamen çözüme ulaştırmak için kişinin manevi yönünün de çözüme katkı sağlayacağı ve güçlendirmesine yardımcı olacağına inanılmaktadır. Müracaatçının maneviyatı değerlendirmeden çözüme gidilmemeli ve problem çözmeye çalışmamalıdır (Yeşilkayalı, 2018).

Maneviyat ve sosyal hizmetin birbirleriyle ilgili olduğu düşüncesi manevi sosyal hizmet kavramının oluşmasına neden olmuştur. Manevi sosyal hizmet müdahalesini Karataş, sosyal hizmet müdahalesinin mesleki disipline uygun şekilde maneviyatla bağlantısı kurularak, bireyin manevi destek kaynaklarının yararına kullanmayı amaçlayan yeni bir yaklaşım olarak tanımlamaktadır. Günümüzde sosyal sorunların karmaşık bir hal alması ve soruların temelinde psikolojinin de etkili olduğu ortaya koyulunca manevi sosyal hizmet kavramı oluşmuştur (Karataş, 2015).

Kurtuluş'a göre ise manevi sosyal hizmetler kavramı, kendini manen iyi hissetmeyen, ümitsizliğe kapılmış ve düşüncelerinde olumsuz ifadeler barındıran kişilerin yeniden bütüncül sağlıklarına ulaştırmak için manevi telkin ve terapi yöntemlerini içermektedir. Sosyal hizmet anlayışında ruh, akıl, irade, kalp gibi manevi kaynaklarına yönelerek çözüme gidilmelidir (Sağlık Kurtuluş, 2020).

Manevi değerlendirmenin önemini Yeşilkayalı, maneviyatın kişisel, herkesle konuşulamayacak özel bir konu, bireylerde düşünceler aynı olsa bile maneviyat kavramı farklılık göstermesi olarak ifade etmektedir (Yeşilkayalı, 2018).

Yaman manevi sosyal hizmetlerin genel amacını, kalpleri manevî, akılları ise pozitif bilimlerle aydınlanmış, fitrî vasıflara ve ahlaki değerlere göre hayatını tanzim edebilen, ruhu ile barışık mutlu fertler yetiştirmek olduğunu çalışmasında ortaya koymuştur. Temel hedefi, sosyal hizmetlere ihtiyaç duyan kişinin sadece dünya ile kalmayıp, ahirette de mutlu olmasını sağlamak olduğunu ifade etmektedir (Yaman, 2012).

Sosyal hizmet uzmanları müracaatçı bireylere sorunlarını gidermek amaçlı bir planlı değişim süreci uygulamaktadır. Kabul ve tanışma, veri toplama ve ön değerlendirme, planlama ve sözleşme, müdahale ve izleme, değerlendirme ve sonlandırmayı içeren bu sürecin, ön değerlendirmesi olan yani müracaatçı ve çevresi ile ilgili bilgi edinilen bu basamakta, müracaatçının manevi güçlerini, inançlarını ve inandığı değerleri değerlendirmek önemli konumdur. Müracaatçının sorunları ile elde edilen bu bilgiler çözüm sürecine, çözüm sürecini uygulama yönünde etkili durumdadır. Kimi araştırmacılar maneviyatın bu sürece olumlu etkilediğini, çözüme katkı sağladığını ortaya koymakta, kimi araştırmacılar ise etik ihlale neden olduğunu ileri sürmüşlerdir. Yaklaşık 2010 yılından beri süregelen bu tartışmalar sosyal hizmet mesleki disiplinin var oluş amacının, insana bakışının ve değişen dünyanın getirdikleri ve götördükleri ile değerlendirilerek anlaşılacaktır (Akıncı, 2017).

2.3.1.Manevi Sosyal Hizmet Kavramı

Manevi sosyal hizmet müdahalesi yaklaşımını Karataş, pozitivist bir anlayışla gerçekleştirilen sosyal hizmet müdahalelerini sosyal hizmet mesleki disiplinine uygun bir şekilde maneviyatla bağlantı kurularak, sorunlarla başa çıkmada etkili olacağı

düşünülen manevi destek kaynaklarının müracaatçının yararına sunmayı amaçlayan yeni bir yaklaşım tarzı olarak ifade etmektedir (Karataş, 2015).

Seyyar'a göre manevi sosyal hizmet, sosyal hizmet anlayışını kişilerin başta ruh olmak üzere kalp, vicdan, akıl gibi manevî yapı ve kaynaklarına yönelerek biçimlendirmek amaçlı çalışmalar gerçekleştirilen çalışmadır. Hem ruhen, hem de madden insanın iyilik halini sağlamaya çalışan sosyal hizmet uygulamaları olarak manevi çalışma, kişilerin sosyal bilinçlerinin olması ve topluma uyumları için katkıda bulunan sosyal ve manevi eğitimi esas alan uygulama biçimidir (Seyyar, 2020).

Yeşilkayalı'ya göre sosyal hizmet biliminde, maneviyata duyarlı müdahaleler, mesleki şartlara uygun bir şekilde maneviyatla bağlantı kurularak, müracaatçının yaşadığı sorunlarla başa çıkmasında etkili olacağı düşünülen manevi destek kaynaklarını, müracaatçı yararına kullanmayı amaçlayan yaklaşımların tümüdür (Yeşilkayalı, 2016).

Tanımlardan da görüldüğü üzere manevi sosyal hizmet, müracaatçı bireyin manevi kaynaklarını sorun çözmesinde kullanması için sosyal hizmet bilimi çerçevesinde gerçekleştirilen çalışmalar ve uygulamalar bütünüdür. Manevi sosyal hizmet kavramına sanki diğer uygulama yöntemlerinden çok ayrı bir yöntem şeklinde bakmak çok da doğru olmamaktadır. Sosyal hizmet biliminde müracaatçının sorunlarının çözümünde kendine ait kaynaklar fazlaca kullanılmaktadır. Dolayısıyla kişinin inancını, değerlerini, moralini veya motivasyonunu içeren maneviyat kavramı, kişinin kaynak kapasitesine katkıda bulunacak, sorunların çözümünde önemli adımları atmaya sağlayacak temel unsuru oluşturmaktadır.

Manevi sosyal hizmetlerin temel hedefi; sosyal hizmetlere ihtiyaç duyan kişinin sadece dünyada değil, ahirette de mutlu olmasını sağlamaktır. Manevi sosyal hizmetler, manevi rahatsızlıklara tutulmuş, kendini manen iyi hissetmeyen, inanç ve düşüncede sıkıntılar içinde olan kişilerin yeniden eski ruh sağlıklarına kavuşmaları amaçlı manevi telkin ve tedavi yöntemleri ortaya koyar. Manevi sosyal hizmetler, kişinin manevi risklerden uzak durmasının yanında, manevi temizlik içinde bulunmasını ve iç huzura kavuşmasını sağlar; manevi rahatsızlıkları olan sosyal açıdan problemlili kişileri de manevi rehabilitasyon yoluyla yeniden toplum hayatına kazandırır (Seyyar, 2020).

2.3.2. Manevi Sosyal Hizmete Kuramsal Yaklaşımlar

Sosyal hizmet biliminde maneviyata duyarlı yaklaşımları 3 ana başlıkta açıklamak mümkündür. Karaköse Jung'un araştırmaları ile öne çıkan Benötesi Teori, Weick ve arkadaşlarının ortaya çıkardığı Güçler Perspektifi ve Engel'in ifade ettiği biyo-psiko-sosyal yaklaşım olarak ortaya koymuştur (Karaköse, 2020).

Benötesi (Transpersonal Psikoloji) Teori

Benötesi teori, insan zihninin aşkın ve ruhsal yönleri üzerine araştırma yapar (Mengüç,2020). Normal kabul edilen kişiliğin ötesindeki deneyimleri de içinde kapsayan bütüncül bir psikoloji temeline dayanır. İnsan tabiatına bakış açısı biyo-psiko-sosyal modelden daha kapsayıcı konumdadır. İnsanın biyolojik, psikolojik ve sosyal çevresinin dışında manevi açıdan da değerlendirir. Bu teoride değerler, varoluş, öz, ruh, mistik tecrübe, bireyler ve türler arası sinerji gibi konular üzerinden sadece dini perspektiften değil, natüralist ve diğer açılardan değerlendirmeler gerçekleştirilir (Aydın, 2020).

Benötesi teoride, Tanrıya inanmak, kişinin bilinçdışında oluşan bir olgudur. Ruh/maneviyat, hayat boyu tecrübelerle gelişmeye devam etmektedir. Maneviyat, bu kuramla birlikte, dine bağlı olarak tanımlanmaktan çıkmıştır. Bu teoride, maneviyatın/ruhun, bireysel tecrübelerle hayat boyu gelişmeye devam etmesi nedeniyle "tekilliği", kolektif bilinçdışı yoluyla da bütünlüğü vurgulamaktadır. Kendini gerçekleştirme olarak da isimlendirilen bu teori sayesinde maneviyat kavramı yalnızca din merkezli olmaktan çıkmış ve bu sayede dini yaklaşımla gerçekleştirilen sosyal hizmet uygulamalarında çekimser kalınan manevi çalışmalara daha olumlu yaklaşılmaya başlanmıştır (Karaköse, 2020).

Biyo-psiko-sosyal Yaklaşım

Biyo-psiko-sosyal yaklaşım, beyin ve periferik organların birleşmesi ve karşılıklı olarak ilişki içinde olmaları ve fiziksel uyarılarla birlikte sosyal değişikliklere de duyarlı oldukları temeline dayanır. Bu modele göre sağlık ve hastalık; biyolojik, psikolojik ve sosyal değişkenlerin etkileşimi ile şekillenmekte ve birbirlerinden ayrılmamaktadır (Sayılı ve Ungan, 2020).

Karaköse'ye göre, insanın fiziksel tarafı, biyolojik (biyo) yanını; duygusal tarafı psikolojik (psiko) yanını; yaşamındaki sosyo-kültürel tarafı (sosyo) yanını ve hayatını nasıl anlamlandığı da onun manevi yanını meydana getirmektedir. Biyo-psiko-sosyal-manevi yaklaşım gereğince bireyi değerlendirme aşamasında ve hizmet verme noktasında bu unsurların tamamının bir arada değerlendirilmesi gerekmektedir (Karaköse, 2020).

Güçler Yaklaşımı

Güçlendirme yaklaşımı bireyin yetenekleri ve güçlerinin potansiyel olarak var olduğuna inancına sahip bir yaklaşımdır. Yaklaşımına göre her birey, karşılaştığı tehditler ne kadar yoğun olsa da onlarla baş etme yeteneğini içsel ve dışsal etkileşim sisteminde tesis edebilecek bir potansiyeli barındırmaktadır (Tuncay, 2009).

Güçlendirme yaklaşımı sosyal hizmet uygulamasında, müracaatçıların zayıf yönleri yerine güçlü yönlerine odaklanma ile çalışmalar gerçekleştirilir. Güçlendirme yaklaşımı tüm bireylerin güçleri olduğu ve bu güçlerin müdahale sürecinde etkin bir şekilde kullanılması üzerine inşa edilmiştir. Bu güçler müracaatçıların inançları, değerleri, maneviyatı, yetenekleri, kaynakları, başarıları olabilmektedir. Bu güçlerden en temel kaynaklardan birinin maneviyattır. Müracaatçıların manevi baş etme stratejilerini kullanma bireyin sorun çözmede kendini güçlendirmesine ve bireyin var olan biyo-psiko-sosyal-manevi alanlarını birleştirerek bir bütünlük oluşturmaya katkıda bulunur. Ayrıca sosyal hizmet disiplininde maneviyatın güçlendirme perspektifinde ele alınması, çözümün bir parçası olmak noktasında önemli bir adım olacağı düşünülmektedir (Apak, 2018).

2.3.3.Manevi Destek, Manevi Bakım ve Manevi Danışmanlık

Kavramları

Manevi destek, insanların psikolojik buhran yaşadıkları anlar, ani duygu değişimi oluşması, yoğun halde yaşadığı sorunlardan ötürü daha çok hastalık halinde ortaya çıkan, ruhun istediği şeyleri arama halinde, kişiye yardımcı olmaktır. Bireyin ihtiyaçları doğrultusunda ortaya koyulan bir uygulamadır (Kızıltuğ, 2019).

Çağlan'a göre manevi destek hizmeti, insanların çevresi ile olan ilişkilerini düzenlemek, bireydeki manevi kırılmaları teröpotik yöntemlerle onararak bireyi geliştirmek amacıyla rehabilitasyon sağlayan uygulamalardır (Çağlan, 2019)

Karaköse'ye göre manevi destek toplumsal tehlike altındaki fertlerde gerekli değişimi sağlamak için önemli konumdadır. Sokakta yaşayan ve çalışan çocuklar, suça sürüklenen çocuklar, şiddete uğrayan kadın ve çocuklar, hastalar, engelliler, kurum altındaki yaşlılara ve yoksullar manevi destek hizmetlerinden yararlanabilir (Karaköse, 2020).

Manevi destek uygulamalarına bakıldığında, iki farklı boyutu söz konusudur. Bunlardan biri, bireyin manevi duyguları dikkate alınarak gerçekleştirilen çalışmalardır. Bu çalışmalarda kişinin aşkın duygusuna hitap edilerek onu rahatlatmak, amaç-anlam kazandırmak gibi uygulamalar hedeflenmektedir. Bir diğer boyut ise, kişilere dini rehberlik uygulamalarıdır. Bu uygulamalarda da din konusunda doğru bilgilendirme ve sorular gibi konulara yönelik yapılan çalışmalar gerçekleştirilmektedir (Erdem ve Kesgin, 2017).

Manevi bakım, insanların dini ve hayata dair düşünceleriyle bağlantılı olarak, insanın yaşadıklarını ifade edebilme sürecinde uzmanca bir yardım, profesyonel bir destek veya danışmanlıktır. İnsanların hayatlarına anlam kazandırma amacıyla gerçekleştirilmektedir (Küçük, 2019). Karagül'e göre manevi bakım, bir din ve inanç desteğidir. İnsanların sıkıntılı hallerinde, kriz durumlarında, onların yanında olmak; onlara din ve inanç anlamında destek olmak, sorunlarına danışmanlık etmek, adet ve ibadetlerini yerine getirebilmelerinde rehberlik etmek, hayatlarına yeni bir anlam katabilmelerine eşlik etmektir (Karagül, 2012).

Manevî bakım, sosyal yönüyle, bakım ihtiyacı olan engellinin maneviyatını güçlendirmeye, yaşama bağlılığını artırmaya, iç dünyasıyla barışarak manevî sapmalarını gidermeye yönelik bütüncül hizmetlerdir. Manevi bakım hizmetinden bakıma muhtaç durumda olan yaşlılar, engelliler, hastalar ve onlara bakan kimseler yararlanabilir (Karaköse, 2020).

Bir tür inanç ve din desteği olarak da değerlendiren Topuz, manevi destek/bakımı insanların acı, sıkıntı, üzüntü, hastalık, sakatlık, afet ve yaşlılık gibi kriz

durumlarında, onların yanında olmak, destek olabilmek ve hayatlarına yeni bir anlam verebilmede yardımcı olmak olarak ortaya koymuştur (Topuz, 2014).

Manevi danışmanlık, dini ve manevi kaynaklardan faydalanarak gerçekleştirilen profesyonel uygulamalardır. Uygulamada ve teoride gündelik ve dini alandaki yardıma ihtiyaç duyulan konuları içermektedir (Baygeldi, 2018).

Doğan'a göre manevî danışmanlık, psikolojik danışma yaklaşımlarının ve yöntemlerinin kullanıldığı profesyonel, psikolojik yardım ilişkisidir. Sorun yaşayan bireylere yönelik iyileştirme, yönlendirme, uzlaştırma, destekleme ve geliştirme gibi uygulamalar söz konusu iken olgunlaşmasına yardımcı olmak, alanın öncelikli amaçlarından biridir (Doğan, 2017).

2.3.4.Sosyal Hizmette Manevi Destek ile İlgili Hukuki Dayanaklar

İnsan yapısı gereği çok yönlüdür. Bedensel, sosyal, psikolojik ve manevi boyutları söz konusu olan insan yapısının refahına yönelik adımlar atılması için tüm yönleri ile değerlendirilmeli, yönleri arasında ayırım ya da ihmal söz konusu olmamalıdır. Dünya genelinde de kabulü söz konusu olan insan yapısının çok yönlülüğü ve bu yönleri uygun hareket belirli kanunlarla desteklenmiştir (Beki, 2020c).

1983 yılında çıkarılan 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nda yapılan Sosyal Hizmetler tanımı; 'Kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünüdür.' Kanunda belirtilen manevi yoksunluğun giderilmesi sosyal devlet ilkesi sorumluluğu kapsamında olduğu ortaya konulmuş ve manevi destek hizmetlerin sosyal hizmetler için temel bir bakış açısı olarak ortaya konmaktadır (Beki, 2020c).

Sosyal Hizmet Çocuk Esirgeme Kurumu'nun 633 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname ile kaldırılması sonucu kurulan Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının görevleri tanımlanırken, "Ailenin bütünlüğünü korumak, parçalanmış ailelerin korunmaya, yardıma ve bakıma muhtaç fertleriyle çocuklarına her türlü maddî, manevî ve sosyal destek sağlamak; bu amaçla gerekli planlamaları yapmak, eğitim

faaliyetlerinde bulunmak” şeklinde ifade edilen aileye manevi destek sağlanması sosyal hizmetlerin ve ASBP’nin temel görevlerinden sayıldığı gözlemlenmektedir (Karaköse, 2020).

Kanunlarda da gözlemlendiği üzere manevi destek hizmeti kavramı 1983 yılından bu yana sosyal hizmet mesleki disiplini içerisinde yer almaktadır. Bütüncül iyilik kavramı için önemli konumda olan manevi iyilik, sosyal hizmet uygulamalarında kanunlar çerçevesinde uygulanmalıdır.

3.GEREÇ VE YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın amacı, yöntemi, veri toplama araçları ve veri analizi yöntemi açıklanmıştır.

3.1.Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, nitel araştırma yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Sosyal hizmet alanında maneviyat ile ilgili yazılan makaleler ve lisansüstü tezler üzerine ve ilahiyat, hemşirelik, psikoloji ve sosyoloji alanlarında gerçekleştirilen lisansüstü tezlerde karşılaştırmalı analiz yapılarak araştırma ortaya koyulmuştur.

3.2.Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Araştırmanın evrenini sosyal hizmet ve ilahiyat, hemşirelik, psikoloji, sosyoloji ve maneviyat alanında yazılan tüm çalışmaları içermektedir. Örneklemi ise 2000-2020 yılları arasında ortaya koyulan çalışmaları oluşturmaktadır.

3.3.Veri Toplama Araçları

Araştırmada kullanılacak veriler, sosyal hizmet, ilahiyat, hemşirelik, psikoloji ve sosyoloji alanında maneviyat içerikli yüksek lisans ve doktora tezleri ve makalelerden sağlanmıştır. Bu amaçla ulusal tez merkezinden erişimine izin verilen lisansüstü tezler ve Ulakbim sistemi, Dergipark, TR dizin, üniversitelerin sosyal ve sağlık bilim enstitüsü dergilerinden ve açık sistem tez indirme sistemlerinden ve Google akademik yardımı ile 2000-2020 yılları arasında yapılan makale çalışmaları taranmıştır. Tarama sonucunda sosyal hizmet ve maneviyat ile ilgili 3 adet yüksek lisans 2 adet doktora olmak üzere 5 adet lisansüstü tez çalışmasına ve 12 adet akademik makaleye, ilahiyat, hemşirelik, psikoloji ve sosyoloji ve maneviyat alanında ise 26 adet yüksek lisans ve 3 adet doktora çalışmasına ulaşılmıştır. Araştırma toplamda 46 adet çalışmadan elde edilen verilerden oluşmaktadır.

3.4. Veri Analizi

Araştırma içerik analizi yolu ile gerçekleştirilmiştir. İçerik analizi, sosyal bilimcilerin çeşitli görsel dokümanlardan, çeşitli kitle iletişim araçlarından, tezlerden ve makalelerden elde edilen bilgilerin bir anlam kazandırılması amacıyla sistematik olarak gerçekleştirilen inceleme türüdür (Akbulut, 2016). Veri analizi için ise MAXQDA 11.0 nitel veri analizi programı kullanılmıştır. Programın içerisinde yer alan kelime bulutu ile kelimeler analiz edilmiş, alan ve konu ile ilgili olan en sık kullanılan 15 kelime ile sık kullanılan kavramlar tablosu elde edilmiştir. Diğer tablolardaki bilgilere veriler incelenerek ulaşılmıştır. Çalışmada ortaya koyulan tablolar ise Power BI uygulamasının verileri bağlama, dönüştürme ve görselleştirme özelliğinden yararlanılıp elde edilmiştir.

4.ARAŞTIRMADA KULLANILAN BAZI ÇALIŞMALARIN KISA ÖZETİ

4.1.Sosyal Hizmet ve Maneviyat Alanındaki Bazı Çalışmaların Kısa Özeti

Sosyal hizmet ve maneviyat ile ilgili makale çalışmaları

-Ali Seyyar, ‘Şehit Yakınlarına Manevî Sosyal Hizmet Uygulamaları’ adındaki çalışmasını 2015 yılında gerçekleştirilmiştir. Çalışmada şehit yakınlarına ve gazilere verilen manevi tesellilerin kaybı büyük durumda olan kimselere uzun süre etkili olmadığı, sosyal hayata uyumlarının zor olduğu ve bu nedenle şehit yakınlarına ve gazilere maddi ve manevi desteklerde bulunmak sosyal hizmet açısından önemli olduğu ifade edilmiştir. Yalnızca sosyal haklar değil aynı zamanda manevi temelli olarak sosyal hizmet uygulamaları gerçekleştirmeleri gerektiğini ileri sürülmüştür (Seyyar, 2015).

-Ali Seyyar, ‘Afet Odaklı Acil Manevi Sosyal Hizmet Uygulamaları Bağlamında Türkiye’ye Yönelik Bir Model Önerisi’ adındaki çalışmasını Aynur Yumurtacı ile 2016 yılında gerçekleştirmiştir. Aniden gelişen ve insan yaşamını büyük oranda etkileyen afetlerin sosyal hizmet alanında önemli konumda olduğu, bütüncül iyilik hedefinde olan sosyal hizmet mesleki disiplininin manevi temelli olarak afet çözüm programının Avrupa ülkelerinde var olduğu ifade edilmiştir. Sosyo-kültürel yapılar, inanç farklılıkları nedeniyle ülkemizde farklılık göstermesi, uygulamaların uyarlanması problemlere yol açması nedeniyle yeni model önerilmiş ve kurumsal boyut kazanması hedeflenmiştir (Seyyar ve Yumurtacı, 2016).

-Emel Yeşilkayalı, ‘Sosyal Çalışmada Maneviyata Duyarlı Müdahale’ adındaki çalışmasını 2016 yılında gerçekleştirmiştir. Çalışmada sosyal hizmet uygulamalarında maneviyata duyarlı müdahalelerin önemli konumda olduğunun ancak konuyla ilgili çalışmaların sınırlı olmasının ve genel anlamda alan dışındaki kimselerin çalışmaları gerçekleştirmesinin uygulama alanında geri planda olmasına yol açtığı ifade edilmiştir. Bu nedenle kuramsal çerçevede açıklamalar yapılan, uygulamada dikkat edilmesi gerekenlere değinilen ve ülkemizde uygulamalar için öneriler geliştiren bu çalışma ortaya koyulmuştur (Yeşilkayalı, 2016).

-Hıdır Apak, ‘Güçlendirme ve Maneviyata Duyarlı Sosyal Hizmet’ adındaki çalışmasını 2018 yılında gerçekleştirmiştir. Çalışmada sosyal hizmet mesleki disiplinininde fazlaca yer sahibi olan güçlendirme yaklaşımında, müracaatçının güçlü yanları ve kaynaklarının içerisinde maneviyatın olduğu ifade edilmiştir. Müracaatçıyı güçlü veya güçsüz kılan özelliklerinin olduğu maneviyat kavramını, açıklamak ve sosyal hizmetteki yerine değinmek amaçlı ortaya koyulmuştur (Apak, 2018).

-Sema Sağlık Kurtuluş, ‘Maneviyat Ekseninde Bakım ve Manevi Sosyal Hizmetler’ adındaki çalışmasını 2016 yılında gerçekleştirmiştir. Araştırmada manevi bakım modeline değinilmiştir. Çalışma, bireylere sağlanacak moral ve manevi desteğin önemini ve niteliğini ortaya koymayı hedefleyerek; bakıma muhtaç engelli, yaşlı, kronik hastalara uygulanacak, manevi ihtiyaçlarını karşılayacak bir bakım modelini anlatmak amaçlı ortaya koyulmuştur (Kurtuluş, 2020).

Sosyal hizmet ve maneviyat ile ilgili lisansüstü tez çalışmaları

-Orhan Yaman, ‘Kurum Bakımı Altındaki Yaşlıların Sosyokültürel ve Manevi İhtiyaçlarının Karşılama Düzeyleri: İstanbul Kayışdağı Darülaceze Örneği’ adındaki yüksek lisans çalışmasını 2012 yılında gerçekleştirmiştir. Çalışma kurum bakımı ve koruması altındaki yaşlı bireylerin sosyokültürel ve manevi ihtiyaçlarının tespiti ve bunların karşılanmasında ilgili kurumlara düşen görevlerin belirlenmesi amacıyla İstanbul Kayışdağı Darülaceze’de saha çalışması ile gerçekleştirilmiştir. Sonucunda ise; kurum bakımı ve koruması altındaki yaşlı bireylerden sosyal, kültürel ve manevi içerikli serbest zaman aktivitelerine katılanlar kendilerini mutlu, huzurlu, sağlıklı ve hayata bağlı hissettikleri ortaya koyulmuştur (Yaman, 2012).

-Habibullah Akıncı, ‘Madde Bağımlılığı ve Manevi Destek’ adındaki yüksek lisans çalışmasını 2017 yılında gerçekleştirmiştir. Çalışmada madde bağımlılığından uzaklaşmada manevi desteğin rolünü değerlendirmek amaçlanmıştır. Sonucunda ise; bağımlı bireyin maddeden uzaklaşmasında manevi destek, iyileşme sürecini etkili bir boyut olduğu ve dini inancın ve maneviyatın madde bağımlılığından uzaklaşmada destekleyici faktörler olduğu ortaya koyulmuştur (Akıncı, 2017).

-Fatma Gülden Özden, ‘Kur’an Kurslarında Yetişkinlere Yönelik Manevi Destek Hizmetleri’ adındaki yüksek lisans çalışmasını 2019 yılında gerçekleştirmiştir. Araştırmada Kur’an kurslarında yetişkin kadınların bireysel, aile ve toplumsal hayatını

kapsayacak din eğitim ve öğretimi manevi destek hizmetleri bağlamında açıklamak amaçlanmıştır. Sonucunda ise yetişkin kadın öğrencilerin Kur'an kursu aracılığıyla manevi ihtiyaçlarını karşılayabildikleri ortaya koyulmuştur (Özden, 2019).

-Hıdır Apak, 'Sosyal Hizmet ve Maneviyat: Sosyal Çalışmacılar Üzerine Bir Alan Araştırması' adındaki doktora çalışmasını 2017 yılında gerçekleştirmiştir. Araştırmada maneviyat ve sosyal hizmet ilişkisini ortaya koyarak sosyal çalışmacıların, maneviyata ve manevi konulara ilişkin kişisel ve mesleki bakış açılarını keşfetmek amaçlanmıştır. Sonucunda ise: sosyal çalışmacıların maneviyat ve sosyal hizmet uygulaması bağlamında tam anlamıyla donanımlı olmadıkları, maneviyatla ilgili bilgi seviyelerinin düşük olduğu ancak maneviyata ilgi duydukları ve daha çok bilgilenme arzusunda oldukları tespit edilmiştir (Apak, 2017).

-Rukiye Karaköse, 'Yaşlı Refahına Yönelik Manevi Sosyal Hizmetler: Darülaceze Okmeydanı Örneği' adındaki doktora çalışmasını 2020 yılında gerçekleştirmiştir. Çalışma manevi sosyal hizmetlerin yaşlı refahına etkisi araştırılmak amaçlanmıştır. Sonucunda ise; manevi sosyal hizmet uygulamasının kurum bakımındaki yaşlıların manevi refahına olumlu etki edeceği hipotezini destekleyen sonuçlar elde edilmiştir (Karaköse, 2020).

4.2. İlahiyat, Hemşirelik, Psikoloji, Sosyoloji ve Maneviyat Alanındaki Bazı Çalışmaların Kısa Özeti

İlahiyat ve maneviyat ile ilgili lisansüstü tez çalışmaları

-Yusuf Yaman, ‘Modernleşme Sürecinde Yaşlı Bakımı ve Maneviyat: İstanbul Ünal Özel Huzurevi Örneği’ adındaki yüksek lisans çalışmasını 2020 yılında gerçekleştirmiştir. Araştırmada, modernleşme sürecinde yaşlı bakımındaki ve huzurevinde kalan bireylerin manevi yönelimlerdeki dönüşümü anlamaya çalışmak amaçlanmıştır. Sonucunda ise; huzurevine yerleşen yaşlı bireylerin kurumsal bir dinin öğretilerine uygun bir yaşama yönelmediği, huzurevi ortamında tek başlarına kalmanın etkisiyle dua ritüelleri oluştuğu ve bu da yaşlı bireylerin kutsal bir güce yakarma ve O’ndan istemek şeklinde maneviyata yöneldiklerini gösterdiği ortaya koyulmuştur (Yaman, 2020).

-Kevser Çağlan, ‘Psikolojik Hastaların Yanlış Yorumlanması ve İnanç Eksikliği Olarak Damgalanması Sürecinde Manevi Destek İhtiyacı’ adındaki yüksek lisans çalışmasını 2019 yılında gerçekleştirmiştir. Araştırmada psikolojik hastalığı nedeniyle destek almış olan veya almaya devam eden dindar bireylerin, psikolojik destek almaya yönelik tutumlarını ne derece yordadıklarını incelemek, hastalıkları ile dini inanç ve ibadetleri arasında nasıl bir etkileşim olduğunu belirlemek amaçlanmıştır. Sonucunda ise; psikolojik hastalıkların kişinin sosyal çevresi tarafından inanç eksikliği olarak damgalanmasının hastalarda içsel damgalanmaya sebep olduğu, kişilerin hastalık sürecinde tıbbi tedavi almalarının yanında dini uygulamalarında da eksiklikleri tespit edip gidermeye çalıştıkları, hastalıkların doğru şekilde algılanması ve çözümlenmesinde hem hastalar hem de hasta yakınları için manevi desteğe ihtiyaç olduğu belirlenmiştir (Çağlan, 2019).

-Dilek Uçar, ‘Hak Dini Kur’an Dili Tefsirinde Manevi Huzur’ adındaki yüksek lisans çalışmasını 2019 yılında gerçekleştirmiştir. Araştırmada manevi olguların hem ilahi temelli hem de daima güncelliğini koruyan önemli bir sığınak olduğu fikrinden hareketle konuya Hak Dini Kur’an Dili tefsirinin katkıları sunulmuş ve akli ve nakli ilimleri mezceden yorumlarının bulunduğu tefsirini, toplumun manevi huzurunu inşa etmede bir araç olarak kullanıldığı ortaya koyulmuştur (Uçar, 2019).

-Firdevs Karataş Temiz, ‘Yetişkinlik Döneminde Manevi Hayat ve Psikolojik Değeri’ adındaki yüksek lisans çalışmasını 2019 yılında gerçekleştirmiştir. Araştırmada İstanbul’un Güngören ve Bakırköy ilçelerinde ikamet eden yetişkinlik dönemindeki bireylerin manevi hayatı nasıl algıladıkları ve yaşamlarına olan etkisi incelenmiştir. Sonucunda ise; Bakırköy’de ikamet eden yetişkin bireylerin maneviyata yükledikleri anlam ile Güngören’de ikamet eden yetişkin bireylerin maneviyata yükledikleri anlam arasında anlamlı bir fark gözlemlenmiş, kişinin maneviyata bakışı sosyo-kültürel özelliklere göre değişmekte olduğu ortaya koyulmuştur (Temiz, 2019).

-Büşra Gügen, ‘Gebelik Sürecindeki Kadınlarda Manevi İyi Oluş ile Hayat Memnuniyeti İlişkisi’ adındaki yüksek lisans çalışmasını 2019 yılında gerçekleştirmiştir. Araştırmada gebelik dönemindeki kadınların etkilendikleri fiziksel, psiko-sosyal faktörlerin hayat memnuniyetleri ve maneviyatları ile ilişkisini belirlemek amaçlanmıştır. Sonucunda ise; psiko-sosyal sağlığın, hayat memnuniyetinin ve maneviyatın birbiriyle ilişki içerisinde olduğu, gebelerin bu yönlerden desteklenmesinin anne-bebek sağlığına ve aile kurumunun geleceğine olumlu katkısı olacağı ortaya koyulmuştur (Gügen, 2019).

Hemşirelik ve maneviyat ile ilgili lisansüstü tez çalışmaları

-Aysun Çidem, ‘Hemşirelerin Maneviyat ve Manevi Bakım Düzeyleri ile Duygusal Emek Davranışları’ adındaki yüksek lisans çalışmasını 2020 yılında gerçekleştirmiştir. Araştırmada hemşirelerin maneviyat ve manevi bakım düzeyleri ile duygusal emek davranışlarını ve bunlar arasındaki ilişkiyi belirlemek amaçlanmıştır. Sonucunda ise; hemşirelerin maneviyat ve manevi bakım düzeyleri arttıkça manevi destek algısı düzeylerinin de arttığı, maneviyat ve manevi bakım düzeyleri ile manevi destek algısı düzeyleri arttıkça manevi bakım hakkında fikir sahibi olmalarına ve manevi gereksinimlere önem vermelerine rağmen manevi bakımı uygulayamadıkları için duygusal emek davranışı düzeylerinin de arttığı ortaya koyulmuştur (Çidem, 2020).

-Buket Meral, ‘Çocuk Hematoloji Onkoloji Hastalarının Ebeveynlerinin Umut, Sosyal Destek ve Maneviyatlarının Travma Sonrası Gelişimlerine Etkilerinin Belirlenmesi’ adındaki yüksek lisans çalışmasını 2019 yılında gerçekleştirmiştir. Araştırmada kanser hastası çocukların ebeveynlerinin umut, sosyal destek, maneviyat, travma sonrası gelişim düzeylerini ve bu değişkenleri etkileyen faktörleri incelemek; umut, sosyal destek, maneviyat ile travma sonrası gelişim düzeyi arasındaki ilişkiyi belirlemek

amaçlanmıştır. Sonucunda ise; kanser hastası çocukların ebeveynlerinin travma sonrası gelişimlerini sağlamak amacıyla hemşireler ebeveynlerin umut, sosyal destek ve maneviyatlarını destekleyecek girişimler planlamalı ve ebeveynlere psikososyal bakım sağlaması gerektiği ortaya koyulmuştur (Meral, 2019).

-Gizem Acar, ‘Onkoloji Hastalarının Manevi Bakım Gereksinimleri ile Onkoloji Hemşirelerinin Manevi Bakım Yeterliliklerinin İncelenmesi’ adındaki yüksek lisans çalışmasını 2019 yılında gerçekleştirmiştir. Araştırmada onkoloji hastalarının manevi bakım gereksinimlerini ve onkoloji hemşirelerinin manevi bakım yeterliliklerini incelemek amaçlanmıştır. Sonucunda ise; onkoloji hastalarının manevi bakıma ihtiyaç duydukları ancak hemşirelerin manevi bakım yeterliliklerinin orta düzeyde olduğu ortaya koyulmuştur (Acar, 2019).

-İlyas Küçük, ‘Hastaların Manevi Destek Gereksinimlerinin ve Sağlık Profesyonellerinin Manevi Destek Algılarının Belirlenmesi’ adındaki yüksek lisans çalışmasını 2019 yılında gerçekleştirmiştir. Araştırmada hastaların manevi destek gereksinimlerinin belirlenmesi, sağlık profesyonellerinin manevi destek algılarının tespit edilmesi ve Hasta Manevi Destek Gereksinim Ölçeğinin geliştirilmesi amaçlanmıştır. Sonucunda ise; hastaların manevi destek beklentilerinin yüksek olduğu, sağlık profesyonellerinin hastaların manevi destek beklentilerini yeterli düzeyde karşılayamadıkları ortaya koyulmuştur (Küçük, 2019).

-Serpil Babur, ‘Hemodiyaliz Hastalarının Manevi Yönelimleri ile Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişki’ adındaki yüksek lisans çalışmasını 2019 yılında gerçekleştirmiştir. Araştırmada hemodiyaliz hastalarının manevi yönelimleri ile umutsuzluk düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemek amaçlanmıştır. Sonucunda ise; hemodiyaliz hastalarının manevi yönelimleri arttıkça umutsuzluk düzeylerinin azaldığı ortaya koyulmuştur (Babur, 2019).

Psikoloji ve maneviyat ile ilgili lisansüstü tez çalışmaları

-Fatma Kılıç, ‘Çocuk Evlerinde Çalışan Bakım Elemanlarında Psikolojik Sermaye Algısı, İş Doyumu ve Maneviyat Arasındaki İlişkinin İncelenmesi’ adındaki yüksek lisans çalışmasını 2019 yılında gerçekleştirmiştir. Araştırmada bakım elemanlarının psikolojik sermaye algıları, iş doyumları ve maneviyatları arasındaki ilişkinin

incelenmesi amaçlanmıştır. Sonucunda ise; iş doyumu yüksek olan kişilerin maneviyatlarının da yüksek olduğu ortaya koyulmuştur (Kılıç, 2019).

-Neslihan Dursun, 'Evli ve Bekar Bireylerin Yaşamın Anlamı ve Maneviyat Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi' adındaki yüksek lisans çalışmasını 2019 yılında gerçekleştirmiştir. Araştırmada evli ve bekâr bireylerin maneviyat ile yaşamın anlamı düzeyleri arasında bir ilişkiyi incelemek amaçlanmıştır. Sonucunda ise; demografik değişkenlere göre maneviyat ve yaşamın anlamı düzeylerinde farklılaşmalar ve anlamlı ilişkiler bulunduğu ortaya koyulmuştur (Dursun, 2019).

-Afra Esmâ Akman, 'Maneviyat Düzeylerine Göre Stres, Bilgece Farkındalık ve Ayrışma-Bütünleşme Farklılıkları' adındaki yüksek lisans çalışmasını 2020 yılında gerçekleştirmiştir. Araştırmada maneviyat ile stres belirtileri, bilgece farkındalık düzeyi ve dengeli benlik değişkenleri arasındaki ilişkiye odaklanmak amaçlanmıştır. Sonucunda ise; maneviyat düzeyi düşük, orta alt, orta üst ve yüksek olarak gruplandırılan kadın katılımcıların, kişiler arası, öz gelişim, duygusal farkındalık, duyguları isimlendirme, etkilenmeden gözlemlene ve izleme ve duygusal stres belirtili düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar gözlemlendiği ortaya koyulmuştur. (Akman, 2020).

-Şuheda Karakaya Aydın, 'Arap Zorunlu Göçmenlerde Travmatik Yaşantılar, Göç Sonrası Yaşam Zorlukları ve Manevi Başa Çıkma ve Sosyal Destek Bağlamında Psikolojik Dayanıklılık' adındaki yüksek lisans çalışmasını 2019 yılında gerçekleştirmiştir. Araştırmada travmatik yaşantılara maruz kalmış ve göç sonrası yaşam zorluklarıyla mücadele eden zorunlu göçmenlerde, psikolojik dayanıklılığı sosyal destek ve manevi başa çıkma bağlamında analiz etmek amaçlanmıştır. Sonucunda ise; Manevi başa çıkma ile ruh sağlığı semptomları arasında beklenenin aksine pozitif yönde anlamlı ilişkiler saptanmıştır ve manevi başa çıkma ile ruh sağlığı arasındaki bu ilişkinin travma maruziyeti arttıkça güçlendiği ortaya koyulmuştur (Karakaya Aydın, 2019).

-Enes Türkgeldi, 'Öğretmen Adaylarının Sahip Olduğu Değerler Manevi İyi Oluş ve Sabır Arasındaki Yordayıcı İlişkiler' adındaki yüksek lisans çalışmasını 2019 yılında gerçekleştirmiştir. Araştırmada öğretmen adaylarının sahip olduğu değerler manevi iyi oluş ve sabır arasındaki yordayıcı ilişkilerin tespit edilmesi amaçlanmıştır. Sonucunda ise; öğretmen adaylarının sahip oldukları değer düzeyinin artmasıyla manevi iyi oluş

düzeyinde artış olacağı, sabır özelliklerinin artmasıyla manevi iyi oluş düzeyinde artış olacağı ortaya koyulmuştur (Türkgeldi, 2019).

Sosyoloji ve maneviyat ile ilgili lisansüstü tez çalışmaları

-Gökçe Baydar, ‘Yerli Kişisel Gelişimde Eğilimler: Popüler Spiritüellik ve Maneviyat Kitaplarında Retorik’ adındaki doktora çalışmasını 2019 yılında gerçekleştirmiştir. Araştırmada popüler kişisel gelişim metinlerindeki eğilimleri hegemonya bağlamında anlamak amaçlanmıştır. Sonucunda ise; din ve psikoloji gibi farklı geleneklerin ya da bilme biçimlerinin tamamen birbirini yerinden etmediğinin ve hegemonya bağlamında kendine özgü biçimlerde eklemlenmeler ve formlar yarattığı ortaya koyulmuştur (Baydar, 2019).

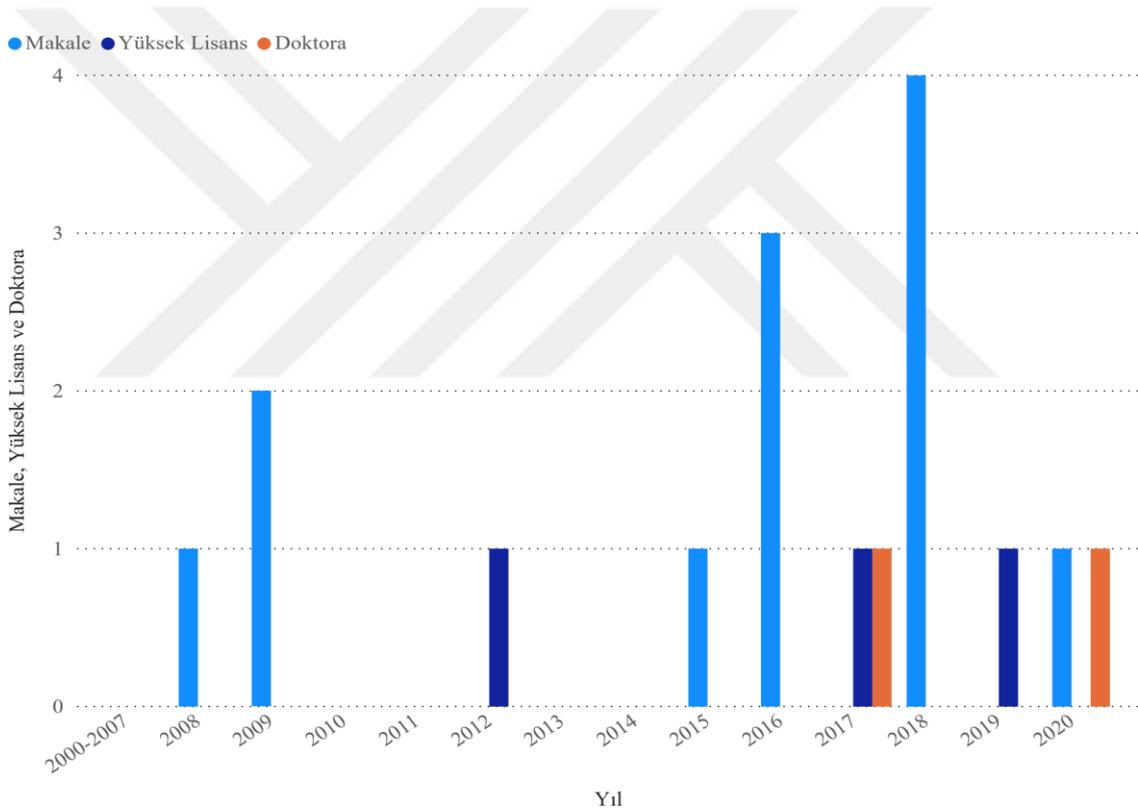
-Hatice Gül, ‘Yeni Kentsel Ailenin Manevi Boyutları: Gaziantep Örneği’ adındaki doktora çalışmasını 2019 yılında gerçekleştirilmiştir. Araştırmada aile içi ilişkiler, manevi değerler, geleneksel ritüellerde değişim ve yeni kentsel ritüellerin kentleşme bağlamında incelenmek amaçlanmıştır. Sonucunda ise; yeni kentsel ailenin, kentleşmenin aile içi ilişkileri bozucu etkilerine karşı yeni savunma mekanizmaları geliştirdiği ve bu mekanizmalar arasında önemli olarak aile eksenli manevi değerlerin öne çıktığı ortaya koyulmuştur (Gül, 2019).

5.BULGULAR

5.1.Sosyal Hizmet ve Maneviyat ile İlgili Makalelerin ve Lisansüstü Tezlerin Tabloları

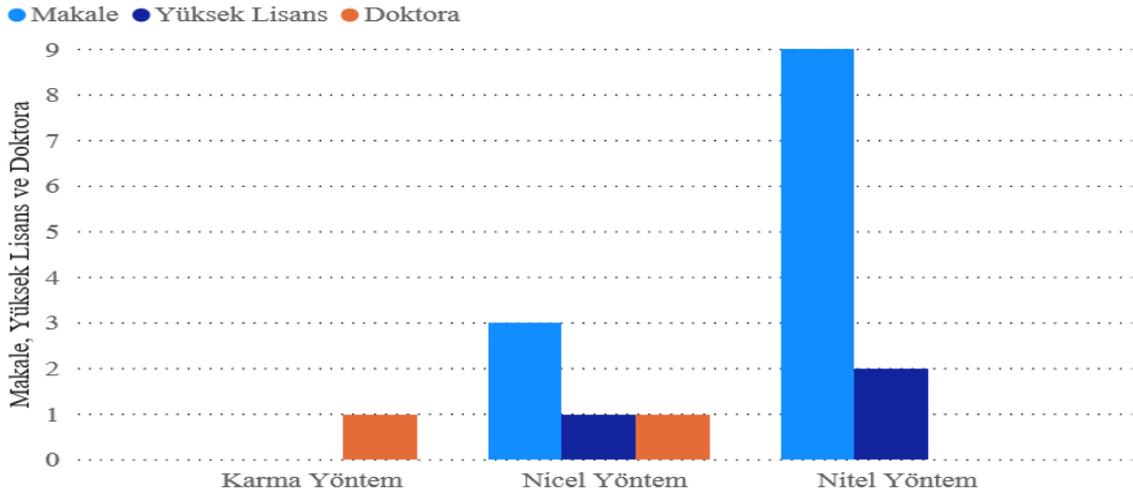
Çalışmada gerçekleştirilen inceleme, tezlerin ve makalelerin yöntemlerine, türlerine göre, makale ve tezlerde sık kullanılan kavramlar üzerine temellendirilmiştir. Bu bağlamda yazıldığı yıllara göre yapılan değerlendirme Tablo 1’de ortaya koyulmuştur.

Tablo 1. Makalelerin ve lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı

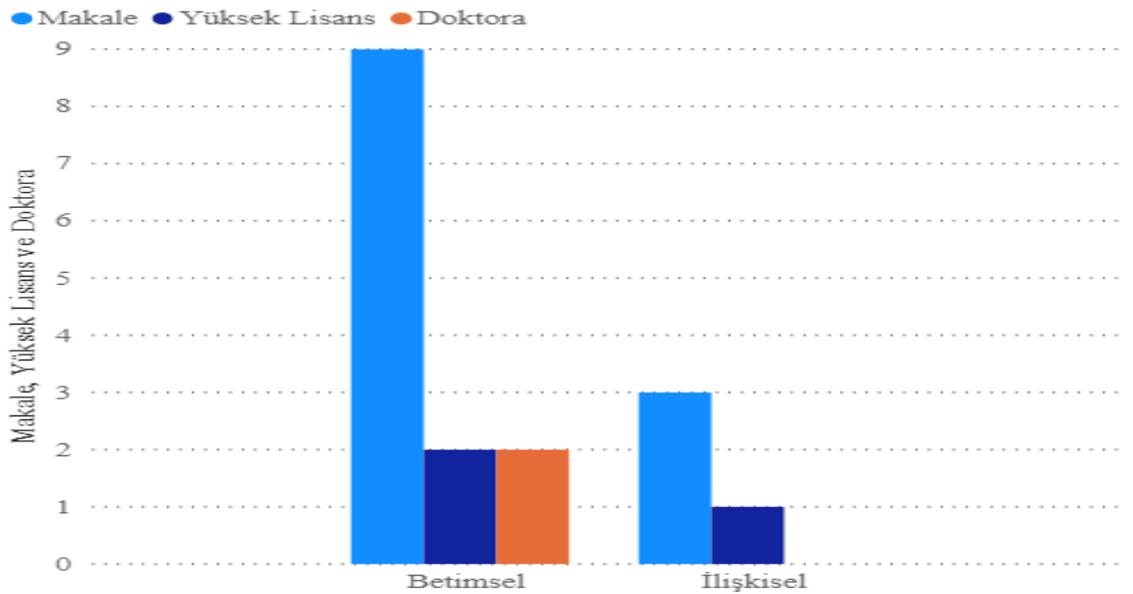
Tablo 1’de görüldüğü gibi, maneviyat ve sosyal hizmet kavramının bir arada olduğu yüksek lisans tezi olarak 2012,2017,2019 yıllarında yapılan toplam 3 adet çalışma, doktora tezi olarak ise 2017 ve 2020 yıllarında 2 adet çalışma bulunmaktadır. Yine bu alanda akademik anlamda yapılan makale çalışmasının 2008 yılında 1 adet, 2009 yılında 2 adet, 2015 yılında 1 adet, 2016 yılında 3 adet, 2018 yılında 4 adet ve 2020 yılının ilk yarısında ise 1 adet olmak üzere 12 adet olduğu belirlenmiştir.

Tablo 2. Makalelerin ve lisansüstü tezlerin araştırma yöntemlerine göre dağılımı

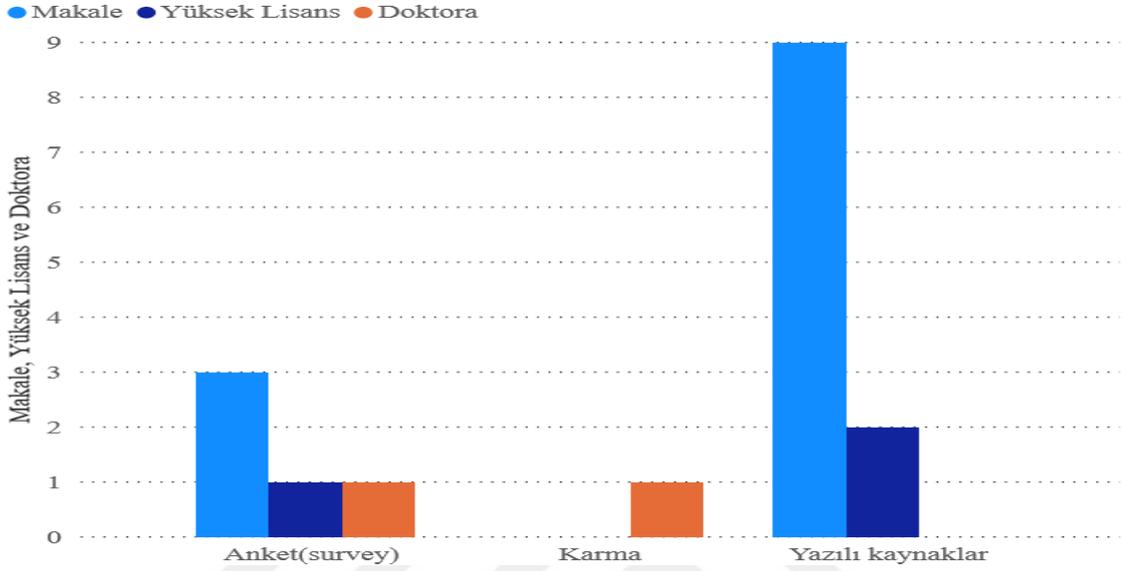
Tablo 2’de tezlerin araştırma yöntemleri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Nicel ve nitel anlamda 2 adet, karmada ise 1 adet lisansüstü tezin olduğu belirlenmiştir. Makalelerde ise taramadan elde edilen 12 makaleden sadece 3 tanesinde nicel çalışılmış, 9 tanesi nitel olarak gerçekleşmiştir.

Tablo 3. Makalelerin ve lisansüstü tezlerin araştırma türlerine göre dağılımı

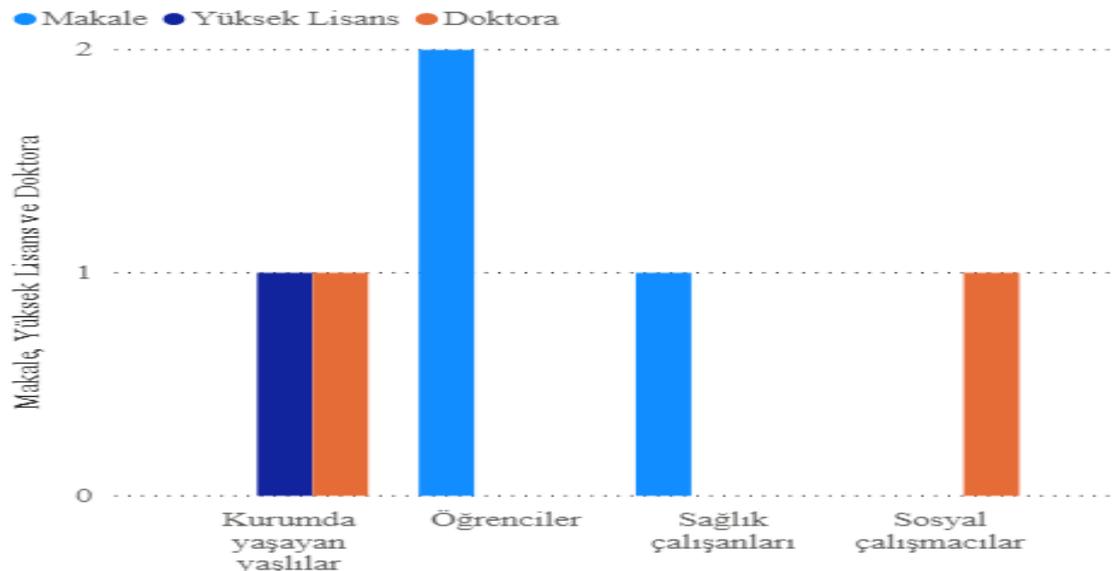
Tablo 3'te araştırma türlerine göre bir değerlendirme söz konusudur. Betimsel tarama modeli lisansüstü tezlerde 4 adet, makalelerde 9 adettir. İlişkisel tarama modeli ise lisansüstü tezlerde 1 adet makalelerde ise 3 adet olduğu gözlenmektedir.

Tablo 4. Makalelerin ve lisansüstü tezlerin veri toplama yöntemleri

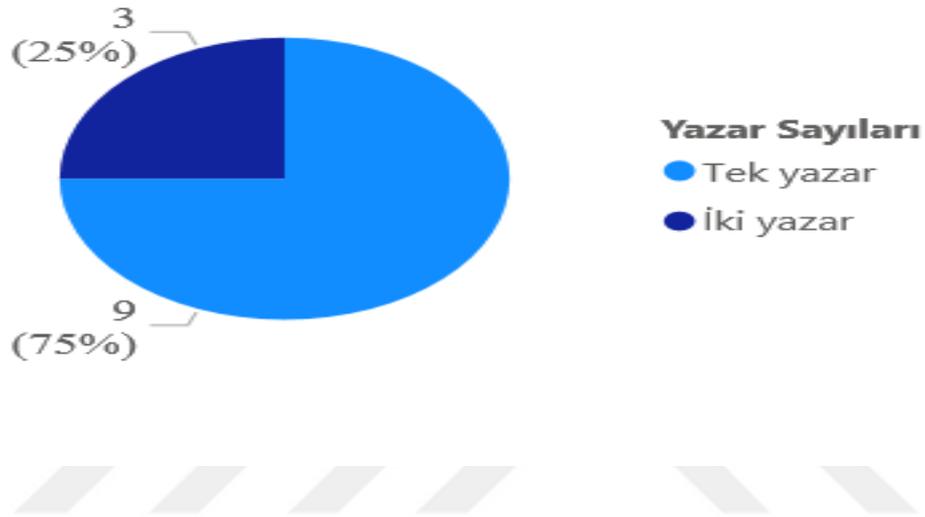
Tablo 4'te veri toplama yöntemleri üzerine bir değerlendirme gerçekleştirilmiştir. Lisansüstü tezlerde yöntemler yazılı kaynaklardan 2 adet, ankette 2 adet, karma ise 1 adettir. Makalelerde ise yazılı kaynaklarda 9 adet, ankette ise 3 adet olarak gözlemlenmiştir.

Tablo 5. Nicel yöntem ile gerçekleştirilen çalışmaların katılımcı profilleri

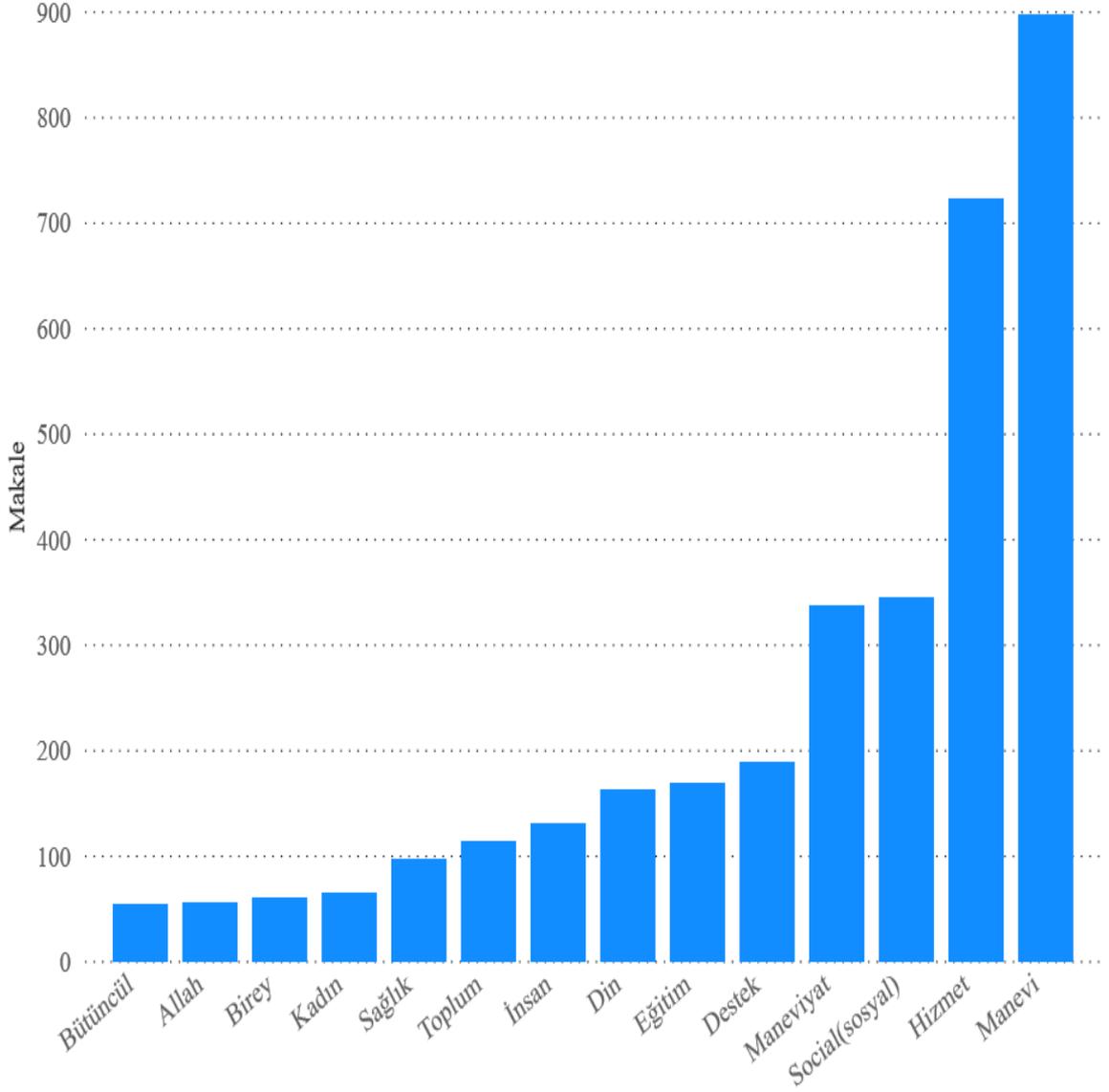
Tablo 5'te nicel yöntem ile gerçekleştirilen çalışmalarda katılım gerçekleştiren bireyler ortaya koyulmuştur. Kurumda yaşayan yaşlılar ile 2 adet, sosyal çalışmacılar ile de 1 adet lisansüstü tez, sağlık çalışanları ile 1 adet, öğrenciler ile 2 adet makale çalışması gerçekleştirilmiştir.

Tablo 6.Makalelerin yazar sayıları

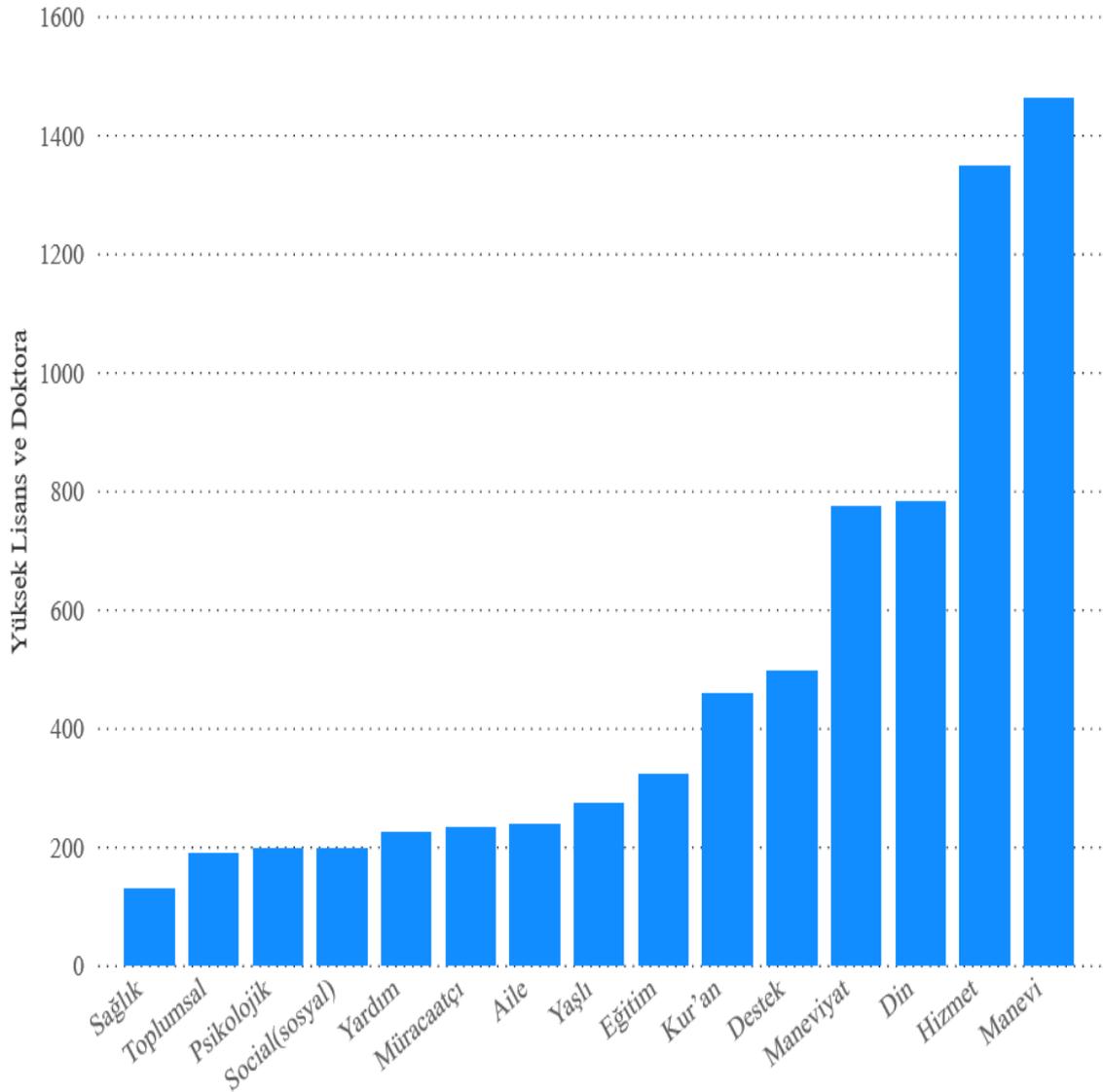
Tablo 6'da makalelerde yazar sayıları ortaya koyulmuştur. Makalelerin %75'inde(9 adet) tek yazar, %25'inde (3 adet) iki yazarlı makaleler olduğu gözlemlenmiştir. Üç yazar ve üzeri sayıda ise hiç makale gözlemlenmemiştir.

Tablo 7.Makalelerde sık kullanılan kavramlar

Tablo 7’de ise makalelerde konu ile ilgili önemli konumda olan ve sık kullanılan ilk 15 kavrama yer verilmiştir. Bu kavramlar arasında, manevi kelimesi 898, hizmet kelimesi 664, social(sosyal) kelimesi 346, maneviyat kelimesi 338, destek kelimesi 189, eğitim kelimesi 170, din kelimesi 163, insan kelimesi 132, toplum kelimesi 114, sağlık kelimesi 98, kadın kelimesi 66, birey kelimesi 61, hizmet kelimesi 59, Allah kelimesi 56, bütüncül kelimesi 55 kere kullanılmıştır.

Tablo 8. Lisansüstü tezlerde sık kullanılan kavramlar

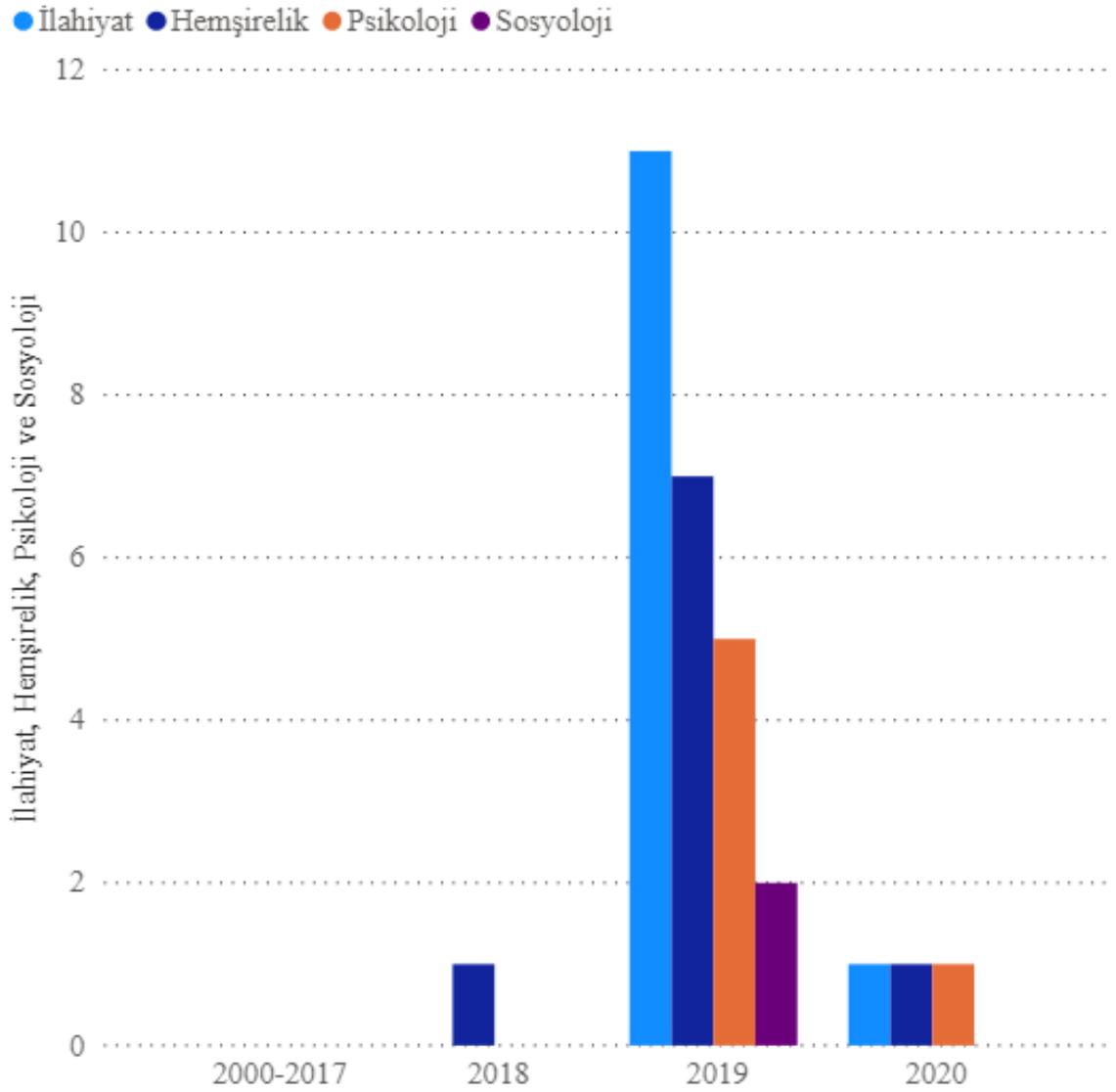

Tablo 8'de lisansüstü tezlerde konu ile ilgili önemli konumda olan ve sık kullanılan ilk 15 kavrama yer verilmiştir. Bu kavramlar arasında, manevi kelimesi 1464, hizmet kelimesi 1351, din kelimesi 783, maneviyyat kelimesi 775, destek kelimesi 499, Kur'an kelimesi 460, eğitim kelimesi 324, yaşlı kelimesi 276, aile kelimesi 240, müracaatçı kelimesi 234, yardım kelimesi 226, social(sosyal) kelimesi 200, psikolojik kelimesi 198, toplumsal kelimesi 192 ve sağlık kelimesi 132 kere kullanılmıştır

5.2. İlahiyat, Hemşirelik, Psikoloji ve Sosyoloji Alanlarında Maneviyat ile İlgili Lisansüstü Tezlerin Tabloları

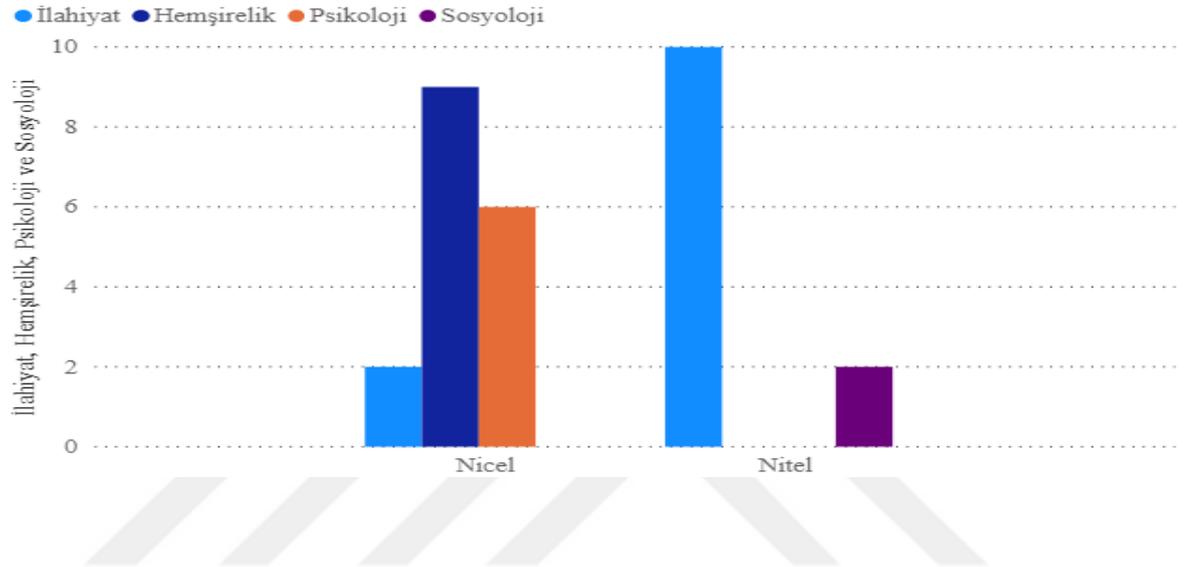
Çalışmada gerçekleştirilen inceleme, lisansüstü tezlerin yöntemlerine, türlerine göre, lisansüstü tezlerde sık kullanılan kavramlar üzerine temellendirilmiştir. Bu bağlamda yazıldığı yıllara göre yapılan değerlendirme Tablo 9’da görülmektedir.

Tablo 9. İlahiyat, Hemşirelik, Psikoloji ve Sosyoloji alanında yazılan lisansüstü tezlerin yıllara göre dağılımı

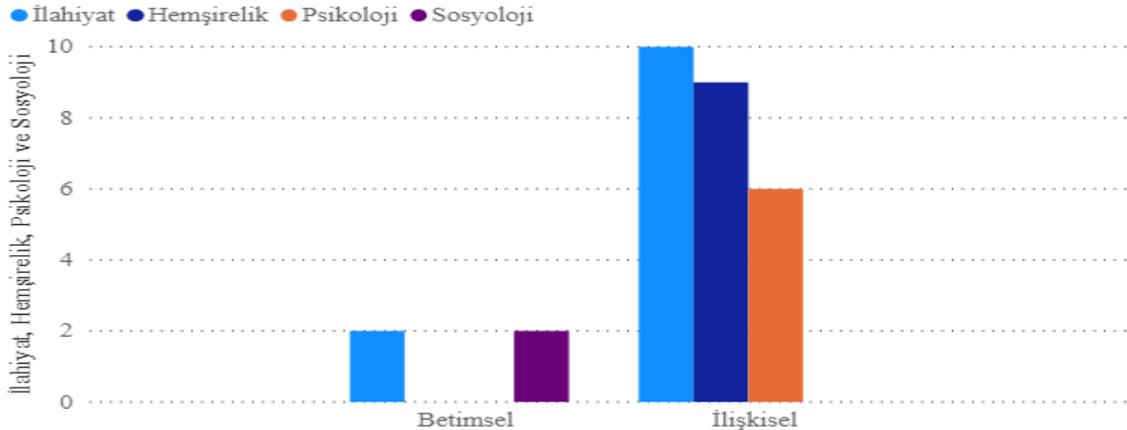
Tablo 9’da ilgili alanda gerçekleştirilen lisansüstü tezlerin yazıldığı yıllarını ortaya koymaktadır. 2018’de 1 adet, 2019’da 25 ve 2020’nin ilk yarısında 3 çalışma gözlemlenmiştir.

Tablo 10. İlahiyat, Hemşirelik, Psikoloji ve Sosyoloji alanında yazılan lisansüstü tezlerin araştırma yöntemlerine göre dağılımı

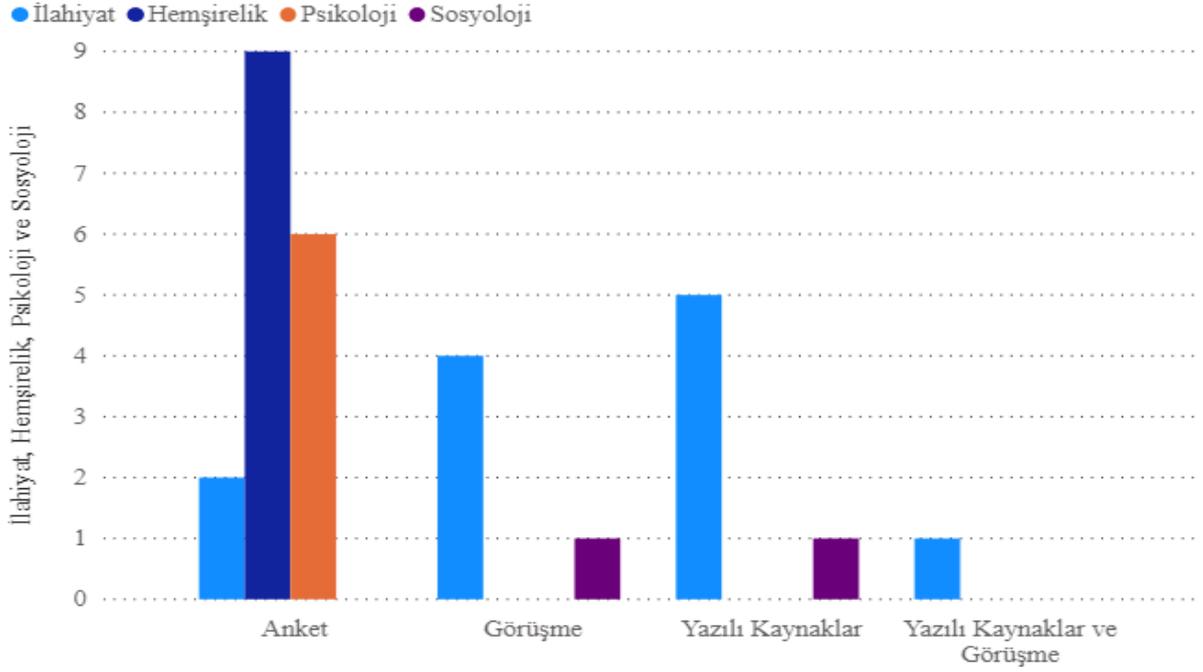
Tablo 10’da tezlerin yazım yöntemleri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Nicel anlamda 17 adet, nitel anlamda 12 tezin olduğu belirlenmiştir. Karma yöntem ise gözlemlenmemiştir.

Tablo 11. İlahiyat, Hemşirelik, Psikoloji ve Sosyoloji alanında yazılan lisansüstü tezlerin araştırma türlerine göre dağılımı

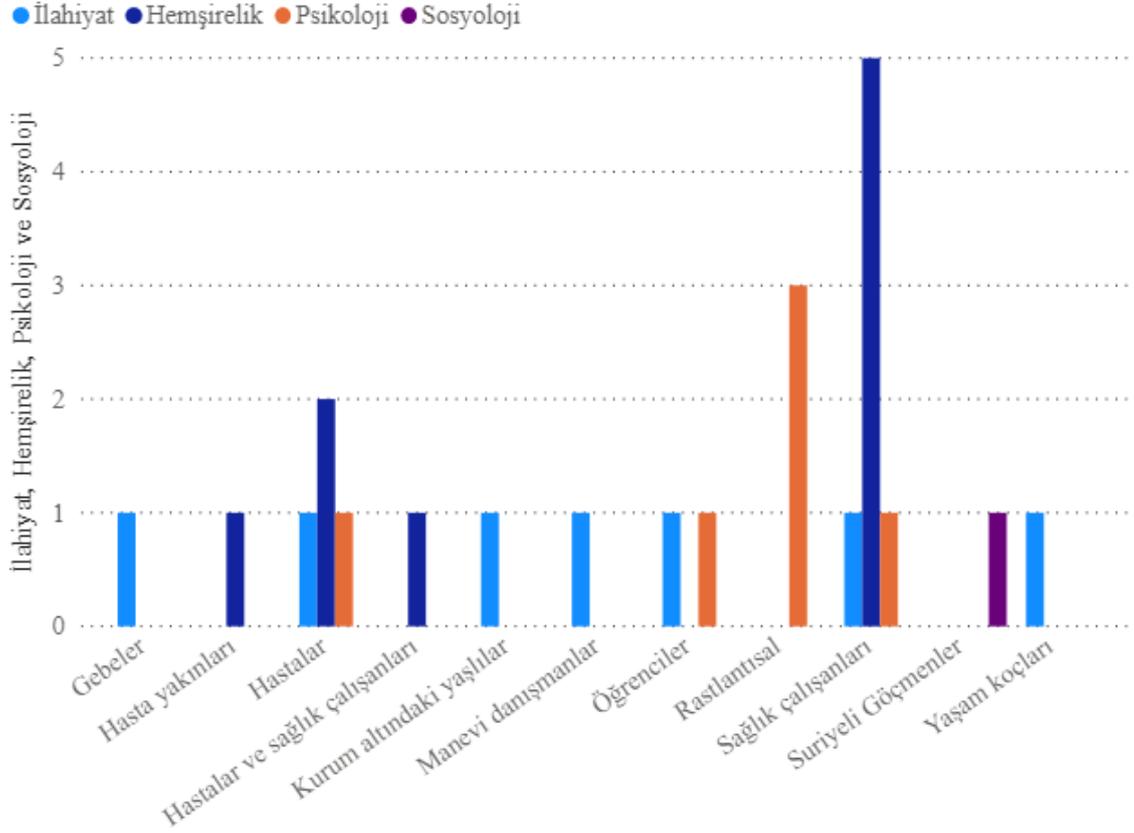
Tablo 11’de araştırma türleri ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Betimsel tarama modeli 4 adet, ilişkisel tarama modeli ise 25 adettir.

Tablo 12. İlahiyat, Hemşirelik, Psikoloji ve Sosyoloji alanında yazılan lisansüstü tezlerin veri toplama yöntemleri

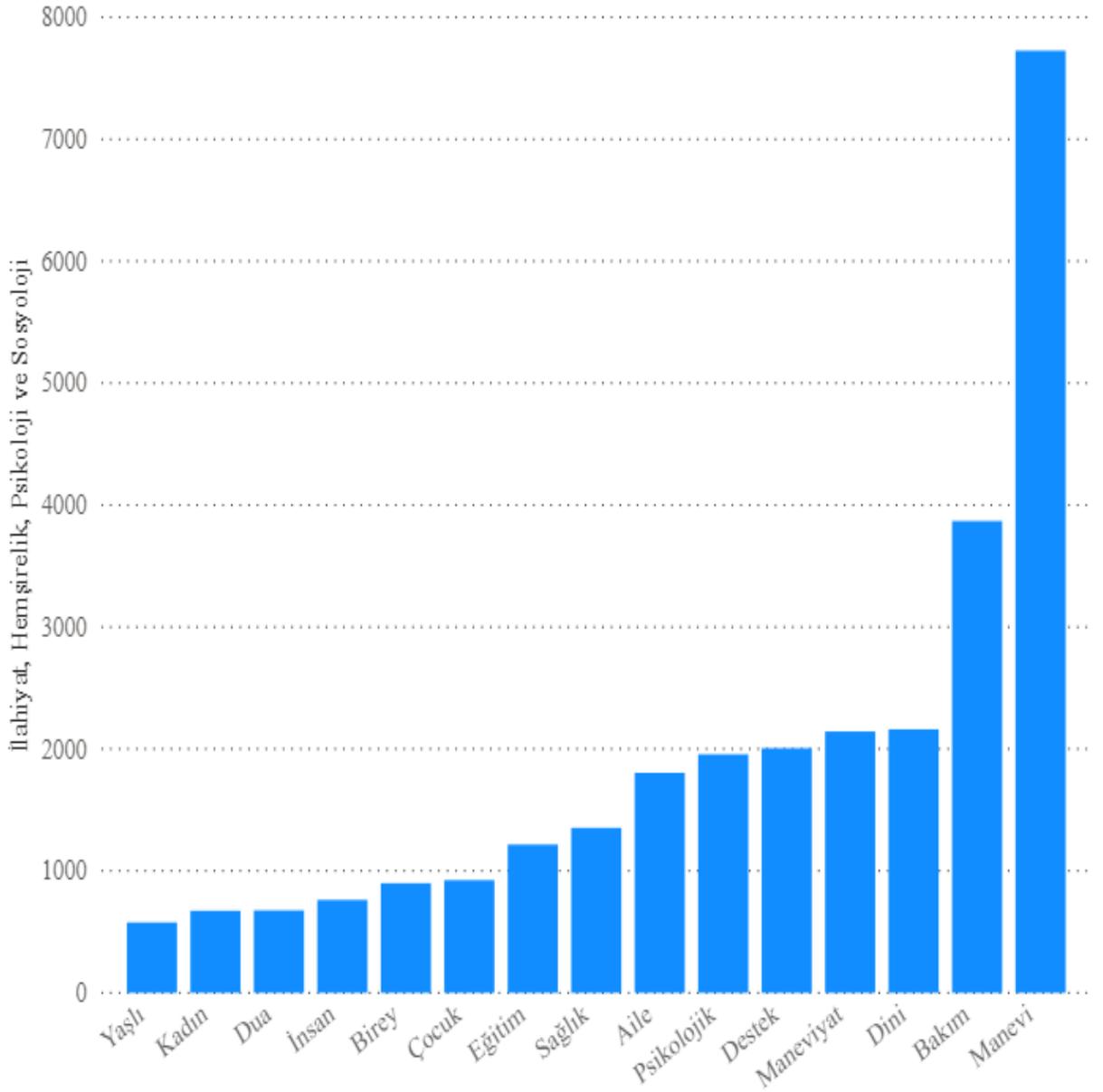
Tablo 12’de veri toplama yöntemleri üzerine bilgiler verilmiştir. Yazılı kaynaklardan oluşan 6 adet çalışma, anket 17 adet, görüşme 5 adet, yazılı kaynaklar ve görüşme ile 1 adet çalışma olduğu gözlemlenmiştir.

Tablo 13. Nicel araştırma yöntemi ile gerçekleştirilmiş İlahiyat, Hemşirelik, Psikoloji ve Sosyoloji alanındaki lisansüstü tezlerin katılımcı profilleri

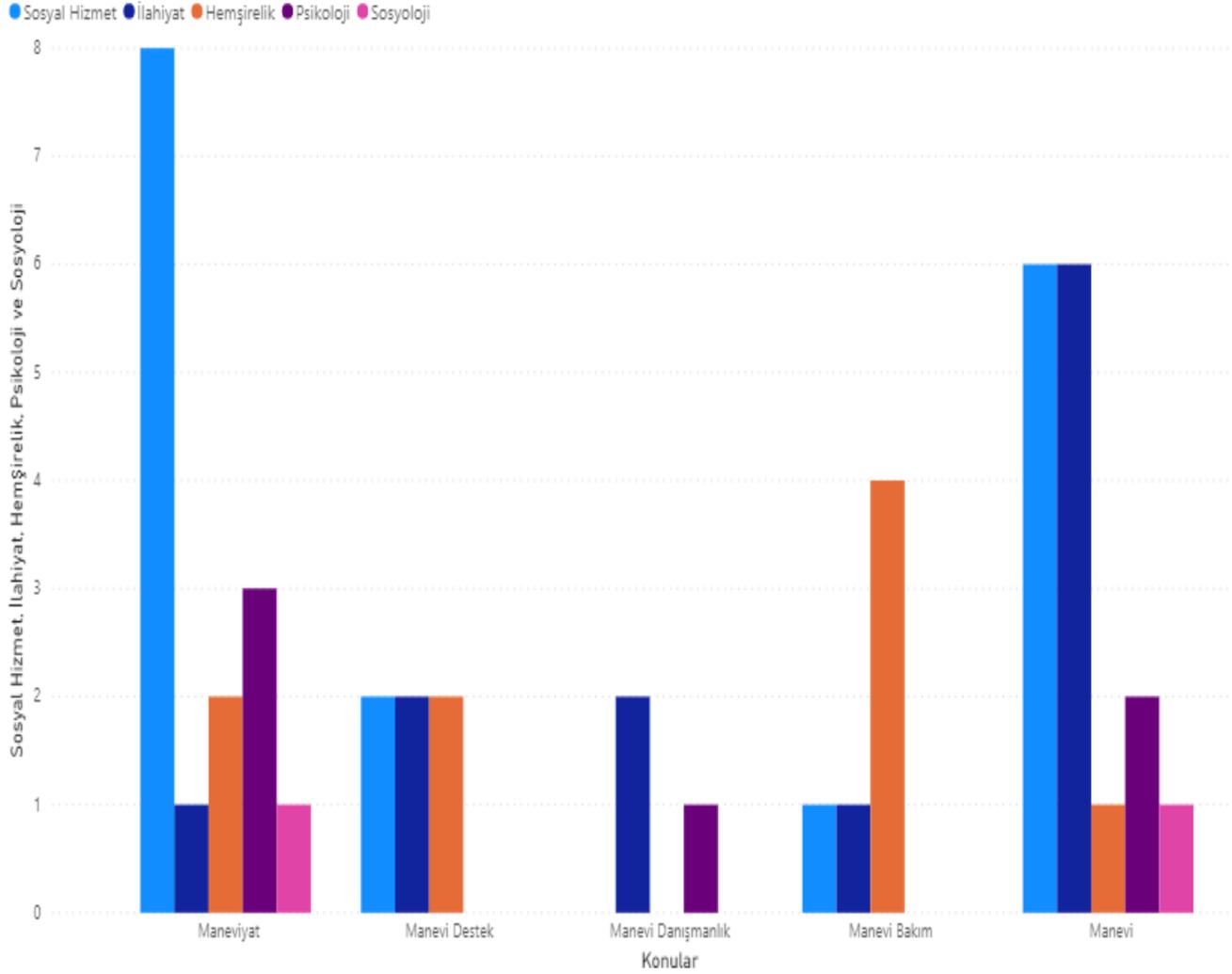
Tablo 13'te nicel yöntem ile gerçekleştirilen çalışmalarda katılım gerçekleştiren bireyler ile ilgili bilgilere yer verilmiştir. Kurumda yaşayan yaşlılar ile 1 adet, manevi danışmanlar ile 1 adet, yaşam koçları ile 1 adet, sağlık çalışanları ile 7, hastalar ile 4, hastalar ve sağlık çalışanları ile 1 adet, hasta yakınları ile 1 adet, öğrenciler ile 2 adet, gebeler ile 1 adet, Suriyeli göçmenler ile 1 adet, rastlantısal yöntem ile 3 adet çalışma gözlemlenmiştir.

Tablo 14. İlahiyat, Hemşirelik, Psikoloji ve Sosyoloji alanındaki lisansüstü tezlerde sık kullanılan kavramlar

Tablo 14’te lisansüstü tezlerde konu ile ilgili önemli konumda olan ve sık kullanılan ilk 15 kavrama yer verilmiştir. Bu kavramlar arasında, manevi kelimesi 7.726, bakım kelimesi 3.869, dini kelimesi 2.161, maneviyat kelimesi 2.143, destek kelimesi 2.006, psikolojik kelimesi 1.956, aile kelimesi 1.804, sağlık kelimesi 1.353, eğitim kelimesi 1.216, çocuk kelimesi 924, birey kelimesi 899, insan kelimesi 762, dua kelimesi 676, kadın kelimesi 673, yaşlı kelimesi ise 577 kere kullanılmıştır.

Tablo 15. Sosyal Hizmet, İlahiyat, Hemşirelik, Psikoloji, Sosyoloji ve Maneviyat Alanlarında Yapılan Çalışmalarda Değınilen Kavramlar ile İlgili Karşılaştırmalar

Tablo 15’te sosyal hizmet, ilahiyat, hemşirelik, psikoloji, sosyoloji ve Maneviyat alanlarında yapılan çalışmalarda değınilen kavramlar ile ilgili karşılaştırmalara yer verilmiştir. Sosyal hizmet alanında maneviyat kavramı ile 8 adet, manevi destek kavramı ile 2 adet, manevi bakım kavramı ile 1 adet, manevi kavramı ile de 6 adet çalışmaya yer verilmiştir. İlahiyat alanında maneviyat kavramı ile 1 adet, manevi destek kavramı ile 2 adet, manevi danışmanlık kavramı ile 2 adet, manevi bakım kavramı ile 1 adet, manevi kavramı ile de 6 adet çalışmaya yer verilmiştir. Hemşirelik alanında maneviyat kavramı ile 2 adet, manevi destek kavramı ile 2 adet, manevi bakım kavramı ile 4 adet, manevi kavramı ile de 1 adet çalışmaya yer verilmiştir. Psikoloji alanında

maneviyat kavramı ile 3 adet, manevi danışmanlık kavramı ile 1 adet, manevi kavramı ile de 2 adet çalışmaya yer verilmiştir. Sosyoloji alanında maneviyat kavramı ile 1 adet, manevi kavramı ile de 1 adet çalışmaya yer verilmiştir.

6.TARTIŞMA

Araştırmada 2000-2020 yılları arasında, sosyal hizmet ve maneviyat alanında 5 lisansüstü tez ve 12 makale, ilahiyat, hemşirelik, psikoloji, sosyoloji ve maneviyat alanında 29 lisansüstü tez olmak üzere toplamda 46 çalışma üzerinde değerlendirmeler yapılmıştır.

Sosyal hizmet ve maneviyat konusunda 3 adet yüksek lisans, 2 adet doktora olmak üzere 5 adet lisansüstü teze ulaşılmıştır. Yazılma yıllarına göre değerlendirme yapılacak olursa 2000 yılından sonra ilk yüksek lisans tezi 2012 yılında, diğer çalışmalar ise 2017 ve 2019 yılında ortaya koyulmuştur. Doktora tezleri ise 2017 ve 2020 yılının ilk yarısında gerçekleştirilmiştir. Akademik anlamda makaleler ise; 2008 yılında 1, 2009 yılında 2, 2015 yılında 1, 2016 yılında 3, 2018 yılında 4 ve 2020 yılının ilk yarısında ise 1 adet olarak gerçekleştirilmiştir. İlahiyat, hemşirelik, psikoloji ve sosyoloji alanında ise 26 adet yüksek lisans, 3 adet doktora olmak üzere 29 lisansüstü tez bulunmaktadır. Yazılma yıllarına göre ise; 2018 yılında 1, 2019 yılında 25 ve 2020 yılının ilk yarısında 3 adet çalışma olarak gözlemlenmiştir.

Sosyal hizmet ve maneviyat konusunda araştırma yöntemi olarak nicel anlamda 2, nitel anlamda 2 ve karma anlamda 1 adet çalışma söz konusudur. Makalelerde ise nicel anlamda 3, nitel anlamda ise 9 adet çalışma bulunmaktadır. İlahiyat, hemşirelik, psikoloji ve sosyoloji alanında ise nicel anlamda 17, nitel anlamda 12 adet çalışmaya ulaşılmıştır. Karma yöntemle ise gerçekleştirilen çalışmaya rastlanılmamıştır.

Sosyal hizmet ve maneviyat konusunda araştırma türleri olarak betimsel tarama modeli lisansüstü tezlerde 4 adet, makalelerde 9 adettir. İlişkisel tarama modeli ise lisansüstü tezlerde 1 adet makalelerde ise 3 adet çalışma bulunmaktadır. İlahiyat, hemşirelik, psikoloji ve sosyoloji alanında ise betimsel tarama modeli 4 adet, ilişkisel tarama modeli ise 25 adet çalışma bulunmaktadır.

Sosyal hizmet ve maneviyat konusunda veri toplama yöntemleri olarak yazılı kaynaklardan 2 adet, anketten 2 adet, karma yöntemlerden ise 1 adet, konu ile ilgili makalelerde ise yazılı kaynaklardan 9, anketten ise 3 adet çalışmada yararlanılmıştır.

İlahiyat, hemşirelik, psikoloji ve sosyoloji alanında ise yazılı kaynaklardan 6, anketten 17, yazılı kaynaklar ve görüşme ile 1 adet çalışmadan yararlanılmıştır.

Sosyal hizmet ve maneviyat alanında kurumda yaşayan yaşlılar ile 2, sosyal çalışmacılar ile de 1 adet lisansüstü tez, sağlık çalışanları ile 1, öğrenciler ile 2 adet makale çalışması gerçekleştirilmiştir. İlahiyat, hemşirelik, psikoloji ve sosyoloji alanında ise kurumda yaşayan yaşlılar ile 1 adet, manevi danışmanlar ile 1 adet, yaşam koçları ile 1 adet, sağlık çalışanları ile 7, hastalar ile 4, hastalar ve sağlık çalışanları ile 1 adet, hasta yakınları ile 1 adet, öğrenciler ile 2 adet, gebeler ile 1 adet, Suriyeli göçmenler ile 1 adet, rastlantısal yöntem ile 3 adet çalışma ortaya koyulmuştur.

Sosyal hizmet ve maneviyat alanında yazılan akademik makalelerin yazar sayıları ile ilgili bir değerlendirme yapılacak olursa; 9 adet tek yazar, 3 adet iki yazarlı makaleler olduğu gözlemlenmiştir. Üç ve üzeri sayıda yazarın makalesi araştırmanın dahil olduğu yıllarda mevcut değildir.

Sık kullanılan kelimeler; lisansüstü tezlerde manevi kelimesi 1464, hizmet kelimesi 1351, din kelimesi 783, maneviyat kelimesi 775, destek kelimesi 499, Kur'an kelimesi 460, eğitim kelimesi 324, yaşlı kelimesi 276, aile kelimesi 240, müracaatçı kelimesi 234, yardım kelimesi 226, social(sosyal) kelimesi 200, psikolojik kelimesi 198, toplumsal kelimesi 192 ve sağlık kelimesi 132 kere kullanılmıştır. Makalelerde ise manevi kelimesi 898, hizmet kelimesi 664, social(sosyal) kelimesi 346, maneviyat kelimesi 338, destek kelimesi 189, eğitim kelimesi 170, din kelimesi 163, insan kelimesi 132, toplum kelimesi 114, sağlık kelimesi 98, kadın kelimesi 66, birey kelimesi 61, hizmet kelimesi 59, Allah kelimesi 56, bütüncül kelimesi 55 kere kullanılmıştır.

İlahiyat, hemşirelik, psikoloji ve sosyoloji alanında ise lisansüstü tezlerde manevi kelimesi 7.726, bakım kelimesi 3.869, dini kelimesi 2.161, maneviyat kelimesi 2.143, destek kelimesi 2.006, psikolojik kelimesi 1.956, aile kelimesi 1.804, sağlık kelimesi 1.353, eğitim kelimesi 1.216, çocuk kelimesi 924, birey kelimesi 899, insan kelimesi 762, dua kelimesi 676, kadın kelimesi 673, yaşlı kelimesi ise 577 kere kullanılmıştır.

Tablo 15’te sosyal hizmet, ilahiyat, hemşirelik, psikoloji, sosyoloji ve Maneviyat alanlarında yapılan çalışmalarda değinilen kavramları ile ilgili karşılaştırmalarına yer verilmiştir. Sosyal hizmet alanında maneviyat kavramı ile 8 adet, manevi destek kavramı ile 2 adet, manevi bakım kavramı ile 1 adet, manevi kavramı ile de 6 adet çalışmaya yer verilmiştir. İlahiyat alanında maneviyat kavramı ile 1 adet, manevi destek kavramı ile 2 adet, manevi danışmanlık kavramı ile 2 adet, manevi bakım kavramı ile 1 adet, manevi kavramı ile de 6 adet çalışmaya yer verilmiştir. Hemşirelik alanında maneviyat kavramı ile 2 adet, manevi destek kavramı ile 2 adet, manevi bakım kavramı ile 4 adet, manevi kavramı ile de 1 adet çalışmaya yer verilmiştir. Psikoloji alanında maneviyat kavramı ile 3 adet, manevi danışmanlık kavramı ile 1 adet, manevi kavramı ile de 2 adet çalışmaya yer verilmiştir. Sosyoloji alanında maneviyat kavramı ile 1 adet, manevi kavramı ile de 1 adet çalışmaya yer verilmiştir.

Sosyal hizmet ve maneviyat alanında yapılan çalışmaların konuları ile ilgili bir değerlendirme yapılacak olursa; Yeşilkayalı (2016), maneviyatın sosyal hizmet mesleki disipliniinde yerinden ve öneminden, Apak (2017), uygulama alanlarındaki yetersizliğinden ve sosyal hizmet uzmanı/sosyal çalışmacıların maneviyat ile ilgili donanımlı olmadığı ancak konu ile ilgili olduklarını ortaya koymuşlardır. Akıncı (2017) ve Yaman (2012) dezavantajlı konumdaki bireylere (madde bağımlıları, kurum bakımındaki yaşlılar) manevi destek, manevi bakım ve manevi danışmanlığın öneminden bahsetmişlerdir. Araştırmada kullanılan bütün çalışmalarda ise maneviyatın sosyal hizmet mesleki disipliniinde gerek eğitimde gerekse uygulama alanlarında aktif konu olarak ele alınması gerektiği sonuçlarına varılmıştır.

İlahiyat ve maneviyat alanında yapılan çalışmaların konuları ile ilgili bir değerlendirme yapılacak olursa; Çağan (2019) manevi desteğin, manevi hayatın yaşlılara katkıları ve Taşkın (2019) manevi danışmanlığın akademik başarılarla olumlu etkileri olduğunu ortaya koymuşlardır. Araştırmada kullanılan bütün çalışmalarda ise maneviyatın gerek yaşam doyumu gerek dini yaşama katkıları gerek psikolojik hastalara sağladığı katkılardan ötürü olumlu etkileri olduğu sonuçlarına varılmıştır.

Hemşirelik ve maneviyat alanında yapılan çalışmaların konuları ile ilgili bir değerlendirme yapılacak olursa; Meral (2019) maneviyatın travma sonrası ebeveynlere büyük katkıları olduğu ve Acar (2020) manevi desteğin ve manevi bakımın onkoloji hastalarına faydalarını ortaya koymuştur. Araştırmada kullanılan birçok çalışmada ise

maneviyatın, manevi desteğin önemli konumda olduğu ifade edilmiş ancak hemşirelerin manevi destek verme konusunda istekli olsa da eğitim ve uygulama yönünden eksik oldukları sonuçlarına varılmıştır.

Psikoloji ve maneviyat alanında yapılan çalışmaların konuları ile ilgili bir değerlendirme yapılacak olursa; Kılıç (2019) maneviyatın iş doyumuna ve Dursun (2019) manevi danışmanlığın yaşam doyumuna faydalarını ortaya koyulmuşlardır. Araştırmada kullanılan birçok çalışmada ise maneviyatın depresyona, anksiyeteye ve travma yaşayan kimselere olumlu etkileri olduğu sonuçlarına varılmıştır.

Sosyoloji ve maneviyat alanında yapılan çalışmaların konuları ile ilgili bir değerlendirme yapılacak olursa; Baydar (2019) ise dinin, manevi yaşamın ve psikolojinin birbirini olumlu etkilediği ve Gül (2019) yeni kentsel yaşamlar aktif olsa da manevi değerlerin hala önemli konumda olduğu sonuçlarına varılmıştır.

7.SONUÇ VE ÖNERİLER

7.1.Sonuç

Maneviyat konusunda yapılan çalışmalar sadece sosyal hizmet alanında değil diğer disiplinlerde de giderek artan bir şekilde kullanıldığı görülmektedir. Bu artışın yıllar itibariyle ve özellikle 2018 yılından itibaren hız kazandığı ilgili literatürde de gözlemlenmektedir.

Araştırma yöntemleri ile ilgili bir değerlendirme yapılacak olursa; sosyal hizmet ve maneviyat anlamında yapılan çalışmalarda nitel yöntem ağırlıkta olduğu görülse de ilahiyat, hemşirelik, psikoloji ve sosyoloji alanında nicel yöntem ağırlıktadır. Bu durum, sosyal hizmet ve maneviyat alanında çalışmaların daha yeni olması, kavramın alana yeni yeni yerleşmeye başlamış olması gibi bir takım kısıtlayıcı faktörlerin nitel yöntemin daha çok tercih edilmesine neden olduğu şeklinde değerlendirilmiştir.

Araştırma türlerine göre bir değerlendirme yapılacak olursa; sosyal hizmet ve maneviyat anlamında betimsel tarama modeli ön planda iken ilahiyat, hemşirelik, psikoloji ve sosyoloji alanında ilişkisel tarama modeli ön planda olduğu gözlemlenmiştir.

Veri toplama yöntemlerine göre bir değerlendirme yapılacak olursa; sosyal hizmet ve maneviyat anlamında yazılı kaynaklar anket ve karma yöntemden daha ön planda iken ilahiyat, hemşirelik, psikoloji ve sosyoloji alanında ise anket çalışmalarının daha ön planda olduğu gözlemlenmiştir.

Nicel yöntem ile gerçekleştirilen çalışmalarda katılım gerçekleştiren bireyler ile ilgili bir değerlendirme yapılacak olursa; sosyal hizmet ve maneviyat konusunda nicel araştırmalara katılım gösteren kişiler daha az farklılık gösterirken, ilahiyat, hemşirelik, psikoloji ve sosyoloji alanında hem alanların genişliği hem de çalışmaların daha fazla olması nedenleri ile farklı olduğu değerlendirilmiştir.

Sosyal hizmet ve maneviyat alanında lisansüstü tezler ve makalelerde sık kullanılan kavramlar ile ilgili bir değerlendirme yapılacak olursa; hemen hemen lisansüstü tezler ve makalelerde de belirli kavramlar sık kullanılmış, sadece kullanım sayılarında farklılık gözlemlenmiştir. Farklılık olarak lisansüstü tezlerde Kur'an, yaşlı, aile kelimeleri sık kullanılırken, makalede din, insan, kadın kelimeleri kullanılmış, hemen hemen aynı anlama gelen kelimelere akademik çalışmalarda yer verilmiştir.

Sosyal hizmet ve maneviyat alanında lisansüstü tezler ve makaleler ile ilahiyat, hemşirelik, psikoloji ve sosyoloji alanında ise lisansüstü tezlerde sık kullanılan kavramlarda büyük farklılıklar gözlemlenmemiştir. Bakım kelimesi diğer alanlarda daha çok kullanılırken, sosyal hizmet ve maneviyat alanında gerçekleştirilen çalışmalarda sık kullanılan kelimeler arasında değildir. İlahiyat, hemşirelik, psikoloji ve sosyoloji alanında sık kullanılan diğer kelimeler ise sosyal hizmet ve maneviyat alanında da kullanılmış, aralarındaki farklılığı sadece kullanım sıklığı oluşturmuştur. Kelime sayısına ve kullanım oranına göre değişiklikler söz konusudur. Büyük değişimler gözlemlenmediği sosyal hizmet, ilahiyat, hemşirelik, psikoloji ve sosyoloji konularında maneviyatı ortaya koymada farklılıklar olmadığı sonucuna varılmıştır.

Sosyal hizmet alanında manevi ve maneviyat kavramlarının ortaya koyulduğu çalışmalar ön planda iken manevi danışmanlık kavramı ile çalışma gözlemlenmemiştir. İlahiyat, alanında manevi kavramının ortaya koyulduğu çalışmalar ön planda iken araştırılan tüm konularla ilgili çalışmalar olduğu gözlemlenmiştir. Hemşirelik alanında manevi bakım kavramının ortaya koyulduğu çalışmalar ön planda iken manevi danışmanlık kavramı ile ilgili çalışma gözlemlenmemiştir. Psikoloji alanında maneviyat ve manevi kavramlarının ortaya koyulduğu çalışmalar ön planda iken manevi destek ve manevi bakım kavramları ile ilgili çalışmalar gözlemlenmemiştir. Sosyoloji alanında ise manevi ve maneviyat kavramları ile ilgili çalışmalar söz konusu iken manevi destek, manevi bakım ve manevi danışmanlık kavramları ile çalışmalar gözlemlenmemiştir. Çalışma ve uygulama alanlarının farklılıklarından ötürü değinilen kavramlarda değişiklikler gözlemlendiği sonucuna varılmıştır.

Sosyal hizmet, ilahiyat, hemşirelik, psikoloji, sosyoloji ve maneviyat alanlarında değinilen konular ve elde edilen sonuçlar ile ilgili bir değerlendirme yapılacak olursa; maneviyat, manevi yaşam, manevi destek, manevi bakım, manevi danışmanlık bütün alanlarda aktif olarak konumlanmaktadır. Çalışma gerçekleştirilen her alanda

maneviyatın mikro, mezzo ve makro düzeyde olumlu etkilerinin gözlemlendiği ve önemli konumda olduğu sonucuna varılmıştır.

7.2.Öneriler

Araştırmadan elde edilen bulgular çerçevesinde aşağıdaki öneriler sunulmuştur:

- Maneviyat alanında çalışmalar artırılmalı, din ve maneviyat farkı ortaya koyulmalıdır.
- Manevi ve maneviyat kavramları sosyal hizmet, ilahiyat, hemşirelik, psikoloji ve sosyoloji alanlarında lisans ve lisansüstü eğitimlerde dikkate alınmalıdır.
- Sosyal hizmet alanında manevi destek, manevi bakım, manevi danışmanlık kavramları daha detaylı ortaya koyulmalı, alandaki önemi ve yeri genişletilmelidir.
- Manevi sosyal hizmet kavramı sosyal hizmet lisans ve lisansüstü eğitimlerinde yer almalı ve kavramın tam tanımını her meslek elemanının öğrenmesi sağlanmalıdır.
- Sosyal hizmet çalışma alanlarında manevi sosyal hizmet genişletilmeli, ulusal düzeyde önemli konumda olan maneviyat kavramı göz ardı edilmeden çalışmalar gerçekleştirilmelidir.
- Bu çalışmanın 2000-2020 yıllarını kapması, sosyal hizmet, ilahiyat, hemşirelik, psikoloji ve sosyoloji alanlarını içermesi ve yapılan araştırmalarda ulaşılamayan kaynakların olması araştırmanın sınırlılıklarını oluşturmaktadır. Daha sonraki çalışmalar yıllar kapsamı daha geniş tutulması, farklı bilim disiplinini içerisindeki alanlar çalışmalara dahil edilmesi ve ulaşılamayan kaynakların ulaşılır konumda olması ile literatüre önemli katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Acar, G. (2019) Onkoloji Hastalarının Manevi Bakım Gereksinimleri ile Onkoloji Hemşirelerinin Manevi Bakım Yeterliliklerinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Celal Bayar Üniversitesi.
- Akıncı, H. (2017) Madde Bağımlılığı ve Manevi Destek. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova Üniversitesi.
- Akman, A. E. (2020) Maneviyat Düzeylerine Göre Stres, Bilgece Farkındalık ve Ayrışma-Bütünleşme Farklılıkları. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Başkent Üniversitesi.
- Akyüz, İ. (2014) Türkiye’de Gençlik, Din ve Değerler Konusunda Yapılan Ampirik Araştırmaların Yöntem ve İçerik Analizi. Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 1-20.
- Altındağ, Ö. (2011) Sosyal Hizmetin Doğası ve Amaçları. Sosyal Hizmet Uzmanları Derneği Yayını, 6-18.
- Apak, H. (2017) Sosyal Hizmet ve Maneviyat: Sosyal Çalışmacılar Üzerine Bir Alan Araştırması. Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova Üniversitesi.
- Apak, H. (2018) Güçlendirme ve Maneviyata Duyarlı Sosyal Hizmet. The Journal of Academic Social Science Studies, 399-411.
- Apak, H. ve Acar, M.C. (2018) Dindarlığın Bir Boyutu Olarak Maneviyat. Mardin Artuklu Üniversitesi Yayınları, 365-378.
- Apak, H. ve Acar, M.C. (2020) Sosyal Hizmet Uygulamasında Din ve Maneviyatın Rolü ile Manevi Yönelim arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 2505-2527.
- Artan, T. (2018) Yaşlılarla Sosyal Hizmet. Ankara: SABEV Yayınevi.
- Ayan, S. (2019) Sosyal Hizmet Merkezlerinde Verilen Hizmetlerin Sosyal Hizmet Çalışanlarının Bakış Açısından Değerlendirilmesi 'Ümraniye Sosyal Hizmet Merkezi Örneği'. Yüksek Lisans Tezi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Üsküdar Üniversitesi.
- Ayten, A. (2012) Kimlik ve Din: İngiltere’deki Türk Gençleri Üzerine Bir Araştırma. Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 101-119.
- Ayten, A ve Anık, E. (2014) LGBT Bireylerde Dini İnanç, Din ve Tanrı Tasarrufu, Dini ve Manevi Başa Çıkma Süreci. Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 7-31.
- Babur, S. (2019) Hemodiyaliz Hastalarının Manevi Yönelimleri ile Umutsuzluk Düzeyleri Arasındaki İlişki. Yüksek Lisans Tezi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Ondokuz Mayıs Üniversitesi.

- Baydar, G. (2019) Yerli Kişisel Gelişimde Eğilimler: Popüler Spiritüellik ve Maneviyat Kitaplarında Retorik. Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara Üniversitesi.
- Baygeldi, M. (2018) Türkiye'de Modern Sorunlara Dini Bir Çözüm Olarak Manevi Danışmanlık Uygulaması: Mevcut Durum ve Öneriler. Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı Dergisi, 7-30. Bütüncül Yaklaşım. <http://ailehekimi.medicine.ankara.edu.tr/>. Erişim tarihi: 10 Temmuz 2020
- Boyalı, C. Ekşi, H ve Ümmet, D. (2019) Öğretmen Adaylarının Spiritüel İyi Oluş ile Yaşamda Anlam Değişkenlerinin Psikolojik Dayanıklılığı Yordaması: Bir Yapısal Eşitlik Modeli (YEM) Denemesi. Kastamonu Eğitim Dergisi, 1696-1704.
- Bozkurt, E. (2017) Din Kavramı. Havass Dergisi, 34-55.
- Boztilki, M. ve Ardıç, E. (2017) Maneviyat ve Sağlık. Hemşirelik Akademik Araştırma Dergisi, 39-45.
- Çağlan, K. (2019) Psikolojik Hastalıkların Yanlış Yorumlanması ve İnanç Eksikliği Olarak Damgalanması Sürecinde Manevi Destek İhtiyacı..Yüksek Lisans Tezi.. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi.
- Çam, O. Yalçiner, N. ve Aydoğdu Durmuş H. (2016) Türkiye'de Hemşirelikte Nitel Araştırmaların Durumu. Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi, 90-99.
- Çidem, A. (2020) Hemşirelerin Maneviyat ve Manevi Bakım Düzeyleri ile Duygusal Emek Davranışları. Yüksek Lisans Tezi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Erciyes Üniversitesi.
- Coşkun, R., Altunışık, R., & Yıldırım, E. (2010) Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri SPSS Uygulamalı. Sakarya: Sakarya Yayıncılık.
- Danış, Z. (2007) Sosyal Hizmet Mesleği ve Disiplininde Sosyal Politikanın Yeri ve Önemi. Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 51-64.
- Dein, S.(2006) Din, Maneviyat ve Depresyon: Tetkik ve Tedavi İçin Öneriler. Kınter, N. (çev), EKEV Akademi Dergisi, 739-750.
- Deniz, G. (2016) Din, Felsefe ve Mille. Diyanet İlmi Dergisi, 65-80.
- Doğan, M. (2017) Hastane Örneği Üzerinden Manevî Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetlerine Genel Bir Bakış. Cumhuriyet İlahiyat Dergisi, 1267-1304.
- Dursun, N. (2019) Evli ve Bekar Bireylerin Yaşamın Anlamı ve Maneviyat Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Duyan, V. (2003) Sosyal Hizmetin İşlev ve Roller. Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 1-22.

Düzgüner, S. (2013) Maneviyat Algısı ve Diğergamlık İlişkisi(Kan Bağışısı Örneğinde Türkiye ve Amerika Karşılaştırmalı Nitel Bir Araştırma). Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Entitüsü, Nevmettin Erbakan Üniversitesi.

Erbay, E. (2019) Güç ve Güçlendirme Kavramları Bağlamında Sosyal Hizmet Uygulaması. Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, 41-63.

Erdem, M. ve Kesgin, B. (2017) Manevi Destek Uygulayıcılarının Manevi Destek Hizmetlerine İlişkin Görüşleri. Yalova Sosyal Bilimler Dergisi, 124-140.

Erkmen, T. ve Esen, E. (2012) Psikolojik Sermaye Konusunda 2003-2011 Yıllarında Çalışmaların Kategorik Olarak İncelenmesi. Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 89-103.

Esendir, N., ve Kaplan, H. (2018) Sağlık Çalışanlarının Maneviyat ve Manevi Destek Algısı: İstanbul Örneği. EKEV Akademi Dergisi, 317-332.

Güçen, B. (2019) Gebelik Sürecindeki Kadınlarda Manevi İyi Oluş ile Hayat Memnuniyeti İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Üniversitesi.

Gül, H. (2019) Yeni Kentsel Ailenin Manevi Boyutları: Gaziantep Örneği. Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erciyes Üniversitesi.

Güven, M. (2012) Kültürün Bir unsuru Olarak Din. Yaşam Bilimleri Dergisi, 933-948.

Hill, P.C, Hood, R.W, J.R, Larson, D.B, McCullough, M.E, Pargament, K.I, Swyers, J.P. ve Zimbauer, B.J. Kintner N. (çev). Din ve Maneviyatı Kavramlaştırma: Birleşme ve Ayrılma Noktaları. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 85-118.

https://docs.google.com/document/d/1naJ3wzeCcqqgPZZprANma4iYZPTf5CVpXDDuWqgyX_s/edit.

Erişim tarihi: 10 Temmuz 2020.

<https://kelimeler.gen.tr/maneviyat-nedir-ne-demek-215459> adresinden alındı. Erişim tarihi: 8 Nisan 2020.

<https://www.ifsw.org/sosyal-hizmet-nedir/> adresinden alındı. Erişim tarihi: 12 Nisan 2020.

http://www.manevibakim.com/bilim_alanlari/manevi_sosyal_hizmetler/makale_05.asp adresinden alındı.

Erişim tarihi: 10 Nisan 2020.

http://www.5harfliiler.com/din-ve-maneviyat-uzerine_dusunceler-iii-tasavvuf-ve-maneviyat/ adresinden alındı. Erişim tarihi: 16 Mayıs 2020.

İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi: https://cdn-acikogretim.istanbul.edu.tr/auzefcontent/19_20_Bahar/yaslilik_ve_sosyal_hizmet/11/index.html Erişim tarihi: 10 Mart 2019.

İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Sistemi: http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyalhizmetler_ao/trsoshizuyg.pdf. Erişim tarihi: 20 Mart 2020a.

İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Sistemi:
http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/yasli_bakimi_onlisans_ao/yasli_hizmetlerinde_manevi_des_tek.pdf.
Erişim tarihi: 2 Nisan 2020b.

İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi:
http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyalhizmetlt_ao/manevidestekhiz.pdf Erişim tarihi: 2 Nisan 2020c.

İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi:
http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/sosyalhizmetler_ao/sosyalhiztar.pdf. Erişim tarihi: 10 Temmuz 2020.

İstinye Üniversitesi: <https://sbf.istinye.edu.tr/tr/bolumler/sosyal-hizmet/sosyal-calismacilar-nerelerde-calisir> adresinden alındı. Erişim tarihi: 7 Nisan 2020.

Kaplan, A. (2019) Sosyoloji Konferansları Dergisi İçerik Analizi. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gazi Üniversitesi.

Karagül, A. (2012) Manevi Bakım: Anlamı, Önemi, Yöntemi ve Eğitimi(Hollanda Örneği). Dini Araştırmalar Dergisi, 5-27.

Karakaya Aydın, Ş. (2019) Arap Zorunlu Göçmenlerde Travmatik Yaşantılar, Göç Sonrası Yaşam Zorlukları ve Manevi Başa Çıkma ve Sosyal Destek Bağlamında Psikolojik Dayanıklılık. Yüksek Lisans Tezi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi.

Karaköse, R. (2020) Yaşlı Refahına Yönelik Manevi Sosyal Hizmetler: Darülaceze Okmeydanı Örneği. Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.

Karataş Temiz, F. (2019) Yetişkinlik Döneminde Manevi Hayat ve Psikolojik Değeri (İstanbul Güngören/Bakırköy Örneği). Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya Üniversitesi.

Karataş, Z. (2015) Manevi Sosyal Hizmet Yaklaşımı. Manevi Temelli Sosyal Hizmet Araştırmaları Dergisi, 3-15.

Kartopu, A. (2009) Dinler Tarifinde Dinin Tarihiyle İlgili Farklı Görüşler. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çukurova Üniversitesi.

Keskin, Y. (2004) Din ve Toplum İlişkileri Üzerine Bir Genelleme. Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 7-21.

Kılıç, F. (2019) Çocuk Evlerinde Çalışan Bakım Elemanlarında Psikolojik Sermaye Algısı, İş Doyumu ve Maneviyat Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sabahattin Zaim Üniversitesi.

Kızıltuğ, H. (2019) Sağlık Çalışanlarının Palyatif Bakım Tecrübesinin Manevi Destek Açısından Değerlendirilmesi (Konya Eğitim Araştırma Hastanesi Örneği). Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Necmettin Erbakan Üniversitesi.

Küçük İ. (2019) Hastaların Manevi Destek Gereksinimlerinin ve Sağlık Profesyonellerinin Manevi Destek Algılarının Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri Üniversitesi.

Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Arka Planı: Din ve Maneviyat. Diyanet Dergi. Diyanet İşleri Daire Başkanlığı, adresinden alındı. Erişim tarihi: 8 Nisan 2020.

Manevi Temelli Sosyal Hizmetler: http://www.manevisosyalhizmet.com/?page_id=154 adresinden alındı. Erişim tarihi: 12 Haziran 2020

Manevi Sosyal Hizmet: http://www.manevisosyalhizmet.com/?page_id=250 adresinden alındı. Erişim tarihi: 7 Mayıs 2020

Meral, B. (2019) Çocuk Hematoloji Onkoloji Hastalarının Ebeveynlerinin Umut, Sosyal Destek ve Maneviyatlarının Travma Sonrası Gelişimlerine Etkilerinin Belirlenmesi. Yüksek Lisans Tezi. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Karadeniz Teknik Üniversitesi.

Nitel analizler, içerik ve betimsel analiz: <https://docplayer.biz.tr/421042-Nitel-analizler-icerik-ve-betimsel-analiz.html> Erişim tarihi: 10.06.2020

Özateş, Ö. (2010) Sosyal Hizmet Etiğinin Felsefi Temelleri. Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 85-97.

Özdemir, İ. M. (2008) Küreselleşme Sürecinde Türkiye'de Sosyal Devlet ve Sosyal Hizmetler. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Selçuk Üniversitesi.

Özdemir, S. (2012) Dini Sosyal Hizmetlerin Temelleri. Süleyman Demirel Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, 125-138.

Özden, F.G. (2019) Kur'an Kurslarında Yetişkinlere Yönelik Manevi Destek Hizmetleri. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova Üniversitesi.

Reçber, B. (2019) Sosyal Hizmetin Gelişiminde Türkiye'nin Konumu: Teorik Bir Analiz. Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 715-738.

Selcik, O. ve Güzel, B. (2016) Sosyal Hizmet Mesleğinin Çalışma Alanı ve Sosyal Hizmet Uygulamasının Türkiye Ölçeğinde Değerlendirilmesi. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 461-469.

Seyyar, A. (2015) Şehit Yakınlarına Manevî Sosyal Hizmet Uygulamaları. 3.Ulusal Sosyal Hizmet Öğrenci Kurultayı; Sosyal Hizmet Öğrenci Birliği Derneği.

Seyyar, A. ve Yumurtacı, A. (2016) Afet Odaklı Acil Manevi Sosyal Hizmet Uygulamaları Bağlamında Türkiye'ye Yönelik Bir Model Önerisi. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 1-14.

Sheafor, B.W. ve Hofersi, C.J. (2015). Sosyal Hizmet Uygulaması Temel Teknik ve İlkeler. Çiftçi, D.B. (çev). Ankara: Nika Yayınevi.

Şahin, F (2001) Sosyal Hizmette Güçler Perspektifi ve Çözüm Odaklı Müdahale. Aile ve Toplum Dergisi.1-13.

Sosyal Hizmet Kuramları ve Yaklaşımları. Erişim tarihi: 10 Temmuz 2020

Tasavvuf ve Transpersonel Psikoloji. <https://www.hakanmenguc.org/>. Erişim tarihi: 10 Temmuz 2020

Taşkın, H. H. (2019) Lise Öğrencilerindeki Akademik Başarı ve Sınav Kaygısı ile Manevi Danışmanlık ve Rehberlik İlişkisi. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak Üniversitesi.

Teater, B. (2015) Sosyal Hizmet Kuram ve Yöntemleri. Karatay, A. (çev. edit.), Ankara: Nika Yayınevi.

Tılıch, P. (1988) Din, Bilim ve Felsefe. Çınar, A. (çev), Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 285-291.

Tomanbay, İ. (2001) Sosyal Çalışma Disiplini ve Mesleğinde Kavram Sorunu. Bilim ve Ütopya, Aylık Bilim, Kültür ve Politika Dergisi, 34-37.

Topuz, İ. (2014) Din Görevlilerinin Manevi Danışmanlık Yeterlilikleri. Manas Yayınları.

Tuncay, T. (2009) Genç Kanser Hastalarının Hastalık Anlatılarının Güçlendirme Yaklaşımı Temelinde Analizi. Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi, 69-87.

Türkgeldi, E. (2019) Öğretmen Adaylarının Sahip Olduğu Değerler Manevi İyi Oluş ve Sabır Arasındaki Yordayıcı İlişkiler. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sabahattin Zaim Üniversitesi.

Transpersonal Psikoloji. <https://tubaaydin.com/transpersonal-psikoloji/> Erişim tarihi: 10 Temmuz 2020.

Uçar, D. (2019) Hak Dini Kur'an Dili Tefsirinde Manevi Huzur. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya Üniversitesi.

Yaman, O. (2012) Kurum Bakımı Altındaki Yaşlıların Sosyokültürel ve Manevi İhtiyaçlarının Karşılama Düzeyleri: İstanbul Kayışdağı Darülaceze Örneği. Yüksek Lisans Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova Üniversitesi.

Yaman, Y. (2020) Modernleşme Sürecinde Yaşlı Bakımı ve Maneviyat: İstanbul Ünal Özel Huzurevi Örneği. Doktora Tezi. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Marmara Üniversitesi.

Yeşilkayalı, E. (2016) Sosyal Çalışmada Maneviyada Duyarlı Müdahale. Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi, 227-237.

Yeşilkayalı, E. (2018). Sosyal Çalışma Uygulamalarında Manevi Değerlendirmenin Yeri ve Önemi: David R. Hodge'in Çalışmaları Çerçevesinde Genel Bir Bakış. Tarih Okulu Dergisi, 88-103.

Yıldırım, Ş. (2018) Müracaatçı Merkezli Yaklaşımın Sosyal Hizmet Uygulamalarında Kullanımı. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 97-112.

Yılmaz, M., ve Okyay, N. (2009) Hemşirelerin Maneviyat ve Manevi Bakıma İlişkin Görüşleri. Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi, 41-52.

Yolcuoğlu, İ.G. (2014a). Bireylerle, Ailelerle, Gruplarla ve Toplumla Sosyal Hizmet. İstanbul: Nar Yayınevi.

Yolcuoğlu, İ.G. (2014b). Sosyal Hizmet/Sosyal alışma Bilim ve Mesleğine Giriş, İstanbul: Nar Yayınevi.

Zastrow, C. (2014). Sosyal Hizmete Giriş. Kılıç, G. (ev.), Ankara: Nika Yayınevi

Zengin O. ve alış N. (2017). Türkiye’de Sosyal Hizmet Araştırması: Son 10 Yılda Sosyal Hizmet Anabilim Dallarında Yazılan Tezler zerine Bir İnceleme. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırması Dergisi, 1260-1273.

